

VESAYETÇİ PARLAMENTARİZMDEN YARI BAŞKANLIK SİSTEMİNE: YETKİ VE SORUMLULUKTA PARALELLİK İLKESİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME^(*)

Öğr. Gör. Muhammet Esat BOLAT^(**)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HATİPOĞLU^(***)

ÖZ

1982 Anayasasında yapılan 2017 değişiklikleri öncesinde Türkiye’de parlamenter hükümet sistemi benimsenmiştir. Ancak cumhurbaşkanının vesayetini doğuracak nitelikteki olağanüstü yetkileri sebebiyle parlamenter sistemden önemli ölçüde uzaklaşmış ve sistem yarı-başkanlık sistemine benzer bir modele bürünmüştür.

Parlamenter sistemin özüne aykırı bir şekilde güçlü bir cumhurbaşkanlığı makamının oluşturulması ve yarı-başkanlık sisteminden bile geniş sayılabilecek yetkilerine karşı sorumsuz bir cumhurbaşkanı, kamu hukukunun temel ilkelerinden olan “yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi” açısından bir paradoks doğurmuş ve sistem yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi açısından tartışmalı hale gelmiştir.

Bu çalışmada kavramsal açıdan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi ve kuvvetler ayrılığı bağlamında hükümet sistemleri açıklanmış; 2017 değişiklikleri öncesi Türkiye’de cumhurbaşkanı ve 1958 Fransa Anayasası’nda cumhurbaşkanının yetki ve sorumluluğu analiz edilerek Türkiye özelinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vesayetçi Parlamentarizm, Yetki ve Sorumlulukta Paralellik, Cumhurbaşkanının Sorumluluğu.

---

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 11/04/2021 - Kabul Edildiği Tarih: 06/08/2021.

Atıf Şekli: Muhammet Esat Bolat - Mehmet Hatipoğlu, “Vesayetçi Parlamentarizmden Yarı Başkanlık Sistemine: Yetki ve Sorumlulukta Paralellik İlkesi Açısından Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2, 2021, s. 319-359.

^(**) Uşak Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, Mülkiyeti Koruma ve Güvenlik Bölümü, Uşak, Türkiye.

E-posta: esat.bolat@usak.edu.tr.

Orcid: 0000-0003-1947-011X.

^(***) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Afyon, Türkiye.

E-posta: mhatipoglu@aku.edu.tr.

Orcid: 0000-0002-5570-8554.

FROM TUTELARY PARLIAMENTARISM TO SEMI-PRESIDENTIAL SYSTEM: AN EVALUATION IN TERMS OF PRINCIPLE OF PARALLELISM

ABSTRACT

Before the changes of 2017 in 1982 Constitution, a parliamentary governmental system was adopted in Turkey. However, parliamentary system was abandoned significantly because of the extraordinary authorities that might cause the tutelage of president and the system turned into a model like semi-presidential system.

To construct a presidential position in a way contrary to the essence of the parliamentary system and to give authorities, even more than semi presidential system, to a president who has no responsibility towards them caused a paradox with parallelism in authority and responsibility. And the system became controversial in terms of the principle of parallelism in authority and responsibility.

In this paper, conceptually the governmental systems are explained in terms of the principle of parallelism in authority and responsibility and separation of powers; the president in Turkey before 2017 changes and the authority and responsibility of the president in 1958 French Constitution are analyzed and an evaluation specific to Turkey is carried out.

Keywords: Tutelary Parliamentarism, Parallelism in Authority and Responsibility, President's Responsibility.

GİRİŞ

Devlet iktidarının örgütlenme biçimi olan “hükümet sistemi” kavramı, iktidarın devletin yönetim organları arasındaki paylaşımı ve bu organların birbiri karşısındaki konumunu belirlemektedir. Doktrinde üç temel yönetim organı olan yasama, yürütme ve yargının konumu ise hükümet sisteminin özelliğini göstermektedir. Bahse konu bu organların tek elde toplanmasıyla oluşan “kuvvetler birliği”¹ ile organların bağımsız olarak birbirinden ayrılmasıyla oluşan ve demokratik hükümet sistemlerini şekillendiren “kuvvetler ayrılığı” ilkeleri literatürde önemli yer tutmaktadır.

Halk, yönetimde egemen olduğu müddetçe, devlet yönetiminin organlar içerisindeki paylaşımının demokratik meşrûiyet açısından bir sakıncası yoktur. Dolayısıyla hükümet sistemlerinin farklı olması demokrasiye aykırılık teşkil etmeyecektir. Öğreti de ve anayasa hukuku teorisinde yasama ve yürütmenin birbirinden yumuşak bir şekilde ayrıldığı “parlamentar sistem”; yasama ve yürütmenin birbirinden sert bir şekilde ayrıldığı “başkanlık sistemi”; her iki sistemin yasama ve yürütme açısından bazı özelliklerinin alınmasıyla melez (karma) bir sistem olan “yarı-başkanlık sistemi” karşımıza çıkmaktadır. Gerek doğduğu ülke ve bu ülkelerde uygulamadaki istikrar açısından gerekse toplumunun siyasal kültürüne yönelik bir sistem olmasıyla başkanlık sistemi uygulamasında ABD; parlamenter sistemde İngiltere; yarı başkanlık sistemi açısından ise Fransa ön plana çıkmaktadır.

1789 devriminden günümüze Fransa, siyasal kırılmaların yüksek olması ve yaşanan yönetsel sıkıntılar sebebiyle birçok anayasa tecrübesi yaşamıştır. Siyasî istikrarsızlığın oldukça etkin olduğu bu dönemlerin sonunda, 1958 yılında V. Cumhuriyet dönemini başlatan anayasanın kabulüyle, yarı-başkanlık hükümet sistemini ortaya çıkaran demokratik bir devlet yönetimi doğmuştur. Yarı-başkanlık hükümet sisteminin beşiği ve toplumunun siyasî kültürünü olumlu yönde şekillendiren V. Cumhuriyet dönemiyle Fransa, hemen her alanda istikrarı yakalamıştır.²

Ülkemizde, cumhuriyetin ilanından bu yana sıklıkla karşımıza çıkan siyasî belirsizlikler beraberinde siyasî istikrarsızlığı da getirmiştir. Bu süreç içerisinde

¹ Kuvvetler birliğine göre hükümet sistemleri çalışma kapsamını aşacağından inceleme konusu edinilmemiştir.

² Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri*, Türkiye İçin Bir Değerlendirme, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.

demokrasi defalarca askıya alınmış, halkın temsil edildiği yönetimlerin yerini zaman zaman cunta yönetimi almıştır. Siyasî tarihimizdeki bu istikrarsızlıklar hükümet sistemi tartışmalarını çok zaman gündemde tutmuştur. 1924 Anayasası'nda "kuvvetler birliği, görevler (fonksiyonlar) ayrılığı; 1961, 1982 Anayasaları'nda parlamenter sistem benimsenmiştir. 1982 Anayasası'nda yapılan 2007 değişiklikleriyle kabul edilen "cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi" düzenlemesi ile hükümet sistemi yarı-başkanlık sistemine benzer bir sistematiğe bürünmüştür. 2017 değişiklikleriyle de Türk Tipi Başkanlık Sistemi olarak lanse edilen "Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi" kabul edilmiştir.³

Kamu hukukun temel ilkelerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi, kişilere verilen yetki ile sorumluluğun paralel nitelikte olmasını öngörür. Bir başka deyişle yetki sorumlulukla, sorumsuzluk ise yetkisizlikle dengelenmelidir. 2017 değişiklikleri öncesinde 1982 Anayasası'nda, parlamenter sistemin özüne sadık kalarak cumhurbaşkanlığı makamı sorumsuz olarak düzenlenmiş ancak cumhurbaşkanına yarı-başkanlık sistemlerinden dahi fazla sayılabilecek nitelikte güçlü ve geniş yetkiler ihdas edilmiştir. Cumhurbaşkanının bu güçlü ve geniş yetkilere karşı sorumsuz olarak öngörülmesi, cumhurbaşkanlığı makamını icracı, karar mercii ve denetim organına dönüştürmüştür. Cumhurbaşkanlığı makamı bu yönüyle siyasal-kamusal organlar arasında (meclis, kabine, başbakan, kamuoyu vb.) etkin bir konuma gelmiştir. Anayasanın kendisine verdiği yetkileri icracı bir makam gibi kullanan cumhurbaşkanı, "tarafsız" niteliğinin sorgulandığı birçok siyasî tartışmanın içinde yer almıştır. Klasik parlamenter sistemin aksine yürütme organının aslî unsuru olarak başbakan ve bakanlar kurulu yerine cumhurbaşkanının bu denli ön planda olması ve yetkilerini kullanarak aktif siyasette bulunması "vesayetçi parlamentarizm" olarak nitelendirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kamu hukukun temel ilkelerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi kavramsal açıdan incelenmiş; ikinci bölümünde kuvvetler ayrılığına göre hükümet sistemleri, yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi çerçevesinde kısaca ele alınarak, temel özellikleri belirtilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye ve Fransa'da cumhurbaşkanının yetki ve sorumluluğu yine ilke çerçevesinde değerlendirilmiştir. Fransa örneğinin alınmasında temel gerekçe, Türkiye'de 2017 değişiklikleri öncesinde uygulanan sistemin yarı-başkanlık sis-

---

³ Kendine has bir yönetim modeli öngören "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" çalışmamızın kapsamı dışındadır.

temine benzetilmesi; yarı-başkanlık sisteminin beşiği ve en iyi uygulandığı ülkenin ise Fransa olması sebebiyledir. Çalışmanın son bölümünde ise 2017 değişiklikleri öncesinde Türkiye’de cumhurbaşkanının konumu yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi çerçevesinde irdelenmiş; bu dönemde cumhurbaşkanının kendisine verilen yetkileri aktif bir şekilde kullanması sebebiyle ortaya çıkan krizlere değinilmiştir.

I. KAVRAMSAL YÖNÜYLE YETKİ VE SORUMLULUKTA PARALELLİK İLKESİ

Kamu hukukun temel prensiplerinden biri olarak değerlendirilen yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi, makamlara verilecek sorumluluğun o makama tanınmış yetkiler ölçüsünde olması gerektiğini açıklayan bir kavramdır. Yazıcı⁴ ilkeyi “yetkinin sorumlulukla, sorumsuzluğun ise yetkisizlikle dengelenmesi başka bir ifadeyle sorumluluğun varlığıyla yetkinin, sorumsuzluğun varlığıyla ise yetkisizliğinin eşdeğer nitelikte olması” şeklinde açıklarken, Özbudun⁵, karşı-imza kuralının varlığının parlamenter rejimlerde devlet başkanının yetkisizliği anlamına geleceğini, bu hususun yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesinin dayanağı olduğunu belirtmiştir. Tanör ve Yüzbaşıoğlu⁶, yetki ve sorumluluğunun birbirine paralel olması “devlet başkanlığının sorumsuzluğu aslında onun yetkisizliğini ifade eder” şeklinde açıklamıştır. Tanör ve Yüzbaşıoğlu, parlamenter sistem özelinde değerlendirdiği yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesinin karşı-imza kuralı ile yerine getirileceğini; karşı-imza kuralına göre devlet başkanına verilen yetkilerin içinin boşaltılarak sembolik bir hale getirildiğini ve buna paralel olarak da sorumsuz olarak konumlandırıldığını belirtmiştir⁷.

Gözler, karşı-imza kuralı çerçevesinde ele aldığı yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesini demokratik mantık çerçevesinde değerlendirerek sorumluluk ile

⁴ Serap Yazıcı, *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s. 178-179.

⁵ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 2017 Değişikliklerine Göre Gözden Geçirilmiş 19. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 309.

⁶ Bülent Tanör - Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Tıpkı 18. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2019, s. 343-344.

⁷ Kavram hakkında daha fazla bilgi ve araştırma için bkz. Ömer Keskinsoy, *1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Statüsü ve Sorumluluğu*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2013, s. 86; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve İlaveli 19. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2015, s. 509; Mustafa Erdoğan, “1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukukî Durumu”, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara 1982, s. 144.

yetkinin eşdeğer olması gerektiğini ifade etmiştir.⁸ Sorumlu olan kişi yetkili de olmalı; sorumluluk derecesi kişinin yetkileriyle örtüşmelidir. Yazar karşı-imza kuralından hareketle, demokrasi veyahut parlamenter sistemin ilkelerini bir kenara bırakarak yaptığı değerlendirmede, devlet başkanının yaptığı işlemlerden doğacak sorumluluğunu başbakan veya bakanlara yüklenmesinin adalet fikrine aykırı olacağı gibi ahlaken de doğru olmayacağını; asgari adalet fikrine sahip olan bir kişinin sorumluluğunu üstlenemeyeceği işi yapmaması gerektiğini belirtmiştir.⁹ Alkan ise, devlet başkanının yetkili kılınmasına rağmen sorumsuz öngörülmesinin çelişkili, tutarsız ve karmaşık bir yapıya sebebiyet vereceğini belirterek yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Yazara göre devlet başkanı sorumsuz olmasına rağmen güçlü yetkilere sahip olması durumunda devlet başkanlığı siyasal denge, denetim ve yönlendirme makamına dönüşebilecektir. Bu bağlamda (parlamenter sistemin mantığı çerçevesinde) devlet başkanının sorumsuz olarak gerçekleştirdiği veya katıldığı işlemlerde¹⁰, sorumsuzluğunun bir sonucu olarak yetkiyi sembolik nitelikte kullanabilmeli; siyâsi yerindelik denetimi olarak kullanamamalıdır¹¹.

Genel olarak değerlendirildiğinde kamu hukukun temel ilkelerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi yetki ile sorumluluğunun doğrusal bir denklemde olmasını öngörmektedir. Bu bağlamda devlet başkanına verilecek olan yetkiler oranında bir sorumluluk öngörülmesi, demokratik gelişim ve hukuk doktrini açısından gerekli görülmektedir. Örneğin hükümet sistemleri açısından değerlendirildiğinde, klasik parlamenter sistemde devlet başkanı doğrudan halk tarafından değil yasama organı içerisinde seçilmektedir. Bu bağlamda demokratik meşrûiyet açısından halktan gelen oylarla seçilmeyen bir devlet başkanının yürütme organı içerisinde pasif, yetkisiz, törensel mahiyette olması bir gerekliliktir. Karşı-imza kuralı ile işlerliği sağlanan bu gerekliliğe göre devlet

⁸ Farklı bir ifadeyle Gözler, davulun, davulu taşıyan kişi tarafından çalınması gerektiğini belirterek, davulu elinde bulunduranın tokmağa da sahip olması gerektiğini söylemiştir. Devlet başkanı davulu çalma arzusunda ise davulu sırtlanmalıdır. Kemal Gözler, *Devlet Başkanları, Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, 2. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2016, s. 269.

⁹ Gözler, 2016, s. 267-268.

¹⁰ "Katıldığı işlemler" ifadesiyle anlatılmak istenen devlet başkanının, başbakan ve ilgili bakanın katılımıyla gerçekleştirilen müşterek kararname çıkarma, üçlü imza kullanımı gibi karşı-imza kuralına ilişkin iş ve eylemlerdir.

¹¹ Haluk Alkan, *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*, 1. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, 2013, s. 303, 309.

başkanının sahip olduğu yetkiler bir nevi içi boşaltılarak siyasal açıdan sorumlu olan başbakan ve bakanlara aktarılmakta, devlet başkanının sorumluluğu ortadan kaldırılmaktadır. Bu noktada yetkisiz olarak konumlandırılan devlet başkanının aynı zamanda da sorumsuz kılınmasıyla kamu hukukun temel ilkelerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesine uygun hareket edilmektedir. İkili yürütme (düalist) yapısına sahip parlamenter sistemde yürütme içinde yaşanabilecek görev ve yetki krizlerinin önlenmesi amacıyla ve demokratik meşrûiyetin de bir gereği olarak yürütmenin icracı makamı başbakan ve bakanlar kurulu olarak belirlenmektedir.

II. KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİNE GÖRE HÜKÜMET SİSTEMLERİNDE YETKİ VE SORUMLULUKTA PARALELLİK İLKESİ

Hükümet sistemlerinin karakterine dayanak teşkil eden kuvvetler ayrılığı teorisinin izleri Antik Yunan ve Roma düşüncelerine kadar dayanmaktadır.¹² Literatürde ilk olarak John Locke (1632-1704) tarafından dile getirildiği belirtilmiş ise de teorinin kurucusu Montesquieu (1689-1755) olarak kabul edilmektedir.¹³ Az da olsa bazı kaynaklar her iki düşünürü de kuvvetler ayrılığının kurucusu olarak kabul etmektedir.¹⁴

Montesquieu, kuvvetler ayrılığını “her devlette üç çeşit erk vardır: yasama erki, devletler hukuku ile ilgili işleri yürütme erki ve medeni hukukla ilgili işleri yürütme erki” şeklinde temellendirmiştir. Montesquieu, yürütmenin yasama ile birleşmesi durumunda monarşilerin önünün açılacağı; yargının bağımsız olmadığı takdirde ise kanunlar yerine keyfiyet ve zorbanın hâkim olacağını belirterek kuvvetlerin birbirinden bağımsız olmasının oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır.¹⁵

Siyaset ve anayasa literatüründe hükümet sistemlerinin belirlenmesinde genel ve temel ölçüt kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Özbudun kuvvetler ayrılığını

¹² Rıza Arslan, *Demokratik Yönetim Sistemleri*, 1. Baskı, Dora Basım Yayın, Bursa, 2013, s. 16; Doğan Kılınç, “Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 20, S. 1, s. 449.

¹³ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 7. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2015, s. 218-220.

¹⁴ Merdan Mehmet Hekimoğlu, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı “Demokratik Hükümet Sistemleri” ve Türkiye*, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 8-9.

¹⁵ Montesquieu, “L’Esprit Des Lois XI, Chapter 6, “İngiltere’nin Esas Teşkilatı”, Çev. Mukbil Özyörük, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1947, C. 2, S. 1, s. 75.

“devlet iktidarının hukuki anlamdaki işlevlerinin aralarında işbirliği olan farklı organlar tarafından yerine getirilmesi” olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Kuvvetler ayrılığı, devleti anayasal açıdan kurumsallaştırmaya dönük bir teoridir.¹⁷ Kuvvetlerin bir elde veyahut bir kurulda toplanması, devleti anayasal açıdan kurumsallaştırmak yerine despotizmle sonuçlanacak bir yönetime sebebiyet verecektir.¹⁸ Bu itibarla kuvvetlerin ayrılığı hukuk devleti ve demokratik devlet yönetiminin olmazsa olmazı denebilecek nitelikte önem arz etmektedir.

Kuvvetler ayrılığı sisteminde ise yargının bağımsızlığı ve teknik-hukukî bir işlev oluşu her demokratik ve hukuk devleti anlayışını benimsemiş hükümet sisteminde temel varsayım olarak kabul edilmekte; yasama ve yürütmenin konumu ile birbiriyle ilişkileri ve yetkisel anlamda ayrışmaları hükümet sisteminin özelliğini yansıtmaktadır.¹⁹ Kuvvetlerin dağılımı, düzenlenişi ve ilişkileri açısından günümüz anayasal demokrasilerde başlıca 3 farklı hükümet sistemi uygulanmaktadır: (1) kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan başkanlık sistemi, (2) kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanmakla birlikte siyasî birliğini benimseyen parlamenter sistem, (3) bu iki sistemin özelliklerini taşıyan, parlamenter ve başkanlık sistemi arasında yer alan “melez” bir sistem olarak kabul edilen yarı-başkanlık sistemi.²⁰ Bununla birlikte günümüzde hükümet sistemleri birbirinden farklı özellikler göstermekte, tek tip parlamenter, yarı başkanlık ve başkanlık rejiminden söz edilememektedir.

Kuvvetlerin birbirinden bağımsız ve sert bir şekilde ayrıldığı, kuvvetleri birbirine dengeleyip kontrol ettiren (check & balances), yürütme organının üstünlüğünü benimseyen bir sistem olan başkanlık sistemi²¹, farklı zamanlarda yapı-

¹⁶ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 183.

¹⁷ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 13. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 199.

¹⁸ Teziç, 2015, s. 494.

¹⁹ Yazıcı, 2017, s. 2; Mehmet Kahraman, “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, C. 9, S. 18, s. 431-457; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2017, s. 207.

²⁰ Kahraman, 2012, s. 431-457.

²¹ Başkanlık sistemi açısından anayasa literatüründe önemli tanımlamalar bulunmaktadır. Bu noktada Sartori, başkanın halk tarafından seçildiği ve görev süresi bitmeden görevden alınmayacağı (ne halk ne de parlamento tarafından) ve yürütmenin aslı unsuru olan bir başkanın olduğu sistemi başkanlık sistemi olarak tanımlamışken A. Lijphart, yetkileri anayasa ile belirlenip hükümet etme görevinde olan ve sabit sürede görev yapmak üzere halk tarafından seçilen başkanın güvensizlik oyuyla görevden alınamadığı ve yürütme kuvvetinin monist olduğu

lan seçimlerle göreve gelen ve meşrûyetini doğrudan halktan alıp halka karşı sorumluluğu bulunan, aralarındaki yetki ve görev ayrımının katî nitelikte belirlendiği, görev süresi sabit bir yasama ve güçlü icraî yetkileri haiz yürütme organına (başkan) sahip bir hükümet sistemidir²². Başkanlık sisteminin diğer hükümet sistemlerinden en belirgin ayrımı yürütme organının ne şekilde seçildiğidir²³. Bu bağlamda halk tarafından seçilen ve parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymayan; sabit süreyle görevde kalıp güçlü yetkilere sahip bir başkandan oluşan yürütme kuvveti²⁴, başkanlık sisteminin temel unsurudur²⁵.

sistemi başkanlık sistemi olarak tanımlamıştır. Özbudun ise yasama ve yürütme organlarının sabit süre ile seçildiği sistemin başkanlık sistemi olduğunu açıklamıştır. Sartori, Lijphart ve Özbudun, diğer özelliklerin yanında başkanlık sisteminin en önemli farkını yasama ve yürütme organlarının karşılıklı olarak birbirini feshedememesi olarak görmüş ve bu hususu başkanlık sisteminin olmazsa olmaz kurucu unsuru olarak belirtmişlerdir. Giovanni Sartori, "Neither Presidentialism Nor Parliamentarism", *The Failure of Presidential Democracy; Comparative perspectives*, Ed: Juan Valenzuela Linz, C. 1, *The John Hopkins University Press*, London, 1994, s. 106; Arend Lijphart, "Democratic Quality in Stable Democracies", *Society, Symposium: Measuring Democracy*, 2011, C. 48, S. 1, s. 117-119; Şeref İba, *Anayasamızla Yeniden Tanışalım*, 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2019, s. 173; Ergun Özbudun, "Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi", *Milliyet Gazetesi*, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/turk-usulune-gore-baskanlik-sistemi-1641997>, (13.12.2020).

²² Hasan Tahsin Fendoğlu, "Başkanlık Sistemi Tartışmaları", *Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi*, 2010, 1-46, s. 15-17; Orhan Aldıkaçtı, *Modern Demokrasilerde ve Türkiye'de Devlet Başkanlığı*, Kor Müessesesi, İstanbul, 1960, s. 141-142; Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 37; Andrew Heywood, *Siyaset, Çev: Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Hasan Yücel Başdemir*, 17. Baskı (4. Edisyonunda Çeviri), Adres Yayınları, Ankara, 2017, s. 401; Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri - Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 1604, İstanbul, 1971, s. 369; Özbudun, 2008, s. 28; Teziç, 2015, s. 529; Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 10. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2011, s. 534; Lijphart, 2011, s. 119; Erdoğan, 2012, s. 445-447; Burhan Kuzu, *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi (Yeni Sistem Cumhurbaşkanlığı Modelimiz)*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2017, s. 20; Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, C. 1, İstanbul, 1960, s. 330-331.

²³ Şule Özsoy Boyunsuz, *Dünyada Başkanlık Sistemleri*, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s. 101; Lijphart, 2011, s. 119; Erdoğan, 2012, s. 445-447.

²⁴ Başkanlık sisteminde karar alma yetkisi sadece başkana ait olup bakanların (sekreterlerin) yürütmenin icraî kanadında yetkileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla parlamenter sistemden farklı olarak başkanlık sisteminde bakanlar, bakanlar kurulu veyahut kabine olarak isimlendirilen (daha çok parlamenter sistemde görülen) aktörler gibi aktif değil pasif yetkilidir. Nitekim ABD başkanlarından A. Lincoln, bakanlar kuruluna sunduğu bir öneriye bakanların tamamının ret vermesine "yedi hayır bir evet, evetler kazandı" şeklinde cevap vererek yürütmenin karar mercisinin kendisi olduğunu vurgulamıştır. Zehra Caner, "Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (30. Yıl Armağanı)*, 2013, C. 21, S. 1, s. 195; Mehmet Turhan, *Hükümet Sistemleri*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s. 42; Lijphart, 2011, s. 118; İba, 2019, s. 173; Çam, 2011, s. 534.

Başkanlık sisteminde başkanın sorumluluğunun varlığı genel olarak kabul edilmiştir. Sabit süreyle göreve geldiği için siyasî sebeplerle görevden alınamayan başkan, suçlandırma (impeachment) yoluyla cezaî açıdan suçlandırılarak yargılanabilir²⁶. Ancak parlamenter sistemden farklı olarak göreviyle alakalı kötü yönetim, istikrarsızlık gibi hususlarla suçlandırılmadığı gibi gensoru ile de denetim yoluna gidilemez²⁷.

Yetki ve sorumluluk ilkesi açısından başkanlık sisteminde başkanın yetki ve sorumluluğu değerlendirildiğinde, güçlü, etkin yetkileri haiz ve sorumlu bir devlet başkanının olduğu görülmektedir.²⁸ 1787 tarihli ABD Anayasası'nın kurucuları, kendi görev alanında etkin ve bağımsız olarak iş ve eylemlerde bulunabilen güçlü bir yürütme kuvveti oluşturma düşüncesiyle yürütme organı olan başkana önemli yetkiler ihdas etmiş aynı zamanda verilen bu yetkileri anayasal güvenceye almışlardır²⁹. ABD başkanlık sisteminde, yürütme ve yasama kuvvet-

²⁵ Çam, 2011, s. 534; Boyunsuz, 2017, s. 102.

²⁶ Giovanni Sartori, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme, Çev: Ergun Özbudun*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 116-117; Lijphart, 2011, s. 119.

²⁷ Boyunsuz, 2017, s. 102-105; Çam, 2011, s. 534.

²⁸ Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi, Çev: Seçkin Sertdemir Özdemir*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 132-137.

²⁹ 1787 ABD Anayasası Bölüm 2 ve Bölüm 3'e göre başkanın yetkileri şu şekildedir:

"Bölüm 2

Başkan, Birleşik Devletler Kara ve Deniz Kuvvetleri ve Birleşik Devletler için faal hizmete çağırıldıkları takdirde, eyaletlerin milis kuvvetlerinin başkomutanı olacaktır; yürütme organının her bölümünün en üst görevlisinden kendi bölümünün işlevleri ile ilgili herhangi bir konuda görüşünü yazılı olarak isteyebilecek, ve görevi kötüye kullanma olayları dışında, Birleşik Devletler'e karşı işlenmiş suçlarda infazı erteleme ve affetme yetkisine sahip olacaktır. Başkan, Senato'nun tavsiye ve rızası ile, ve mevcut senatörlerin üçte ikisinin onayı ile, antlaşmalar yapma yetkisine sahip olacak; ve büyükelçileri, diğer diplomatik kişi ve konsolosları, Yüksek Mahkeme yargıçları ile bu Anayasa'nın öngörmediği ve yasalarla kurulacak Birleşik Devletleri makamları için bütün görevlileri önerecek ve Senato'nun tavsiye ve rızası ile bunların atamalarını yapacaktır: ancak Kongre uygun gördüğü alt düzeydeki görevlilerin atanmasını yasa ile, yalnızca Başkan'a, mahkemelere ya da Yönetim Bölümlerinin başkanlarına verebilecektir. Başkan, Senato'nun tatilde bulunduğu süre içinde, boşalacak bütün görevlere, Senato'nun izleyen dönemi bitiminde sona ermek üzere, atama yapma yetkisine sahip olacaktır.

Bölüm 3

Başkan, zaman zaman, Birliğin Durumu hakkında Kongre'ye bilgi verecek ve gerekli ve uygun gördüğü önlemleri onların görüşlerine sunacaktır: olağanüstü hallerde her iki meclisi, veya bunlardan herhangi birini, toplantıya çağırabilecek ve tatile girme konusunda aralarında bir anlaşmazlık olduğunda, uygun gördüğü bir tarihe kadar onları tatil edebilecek; büyükelçileri ve diğer yabancı devlet temsilcilerini kabul edecek, yasaların sadakat ile uygulanmasını göze-

lerinin birbirinden bağımsız olmalarının bir sonucu olarak başkanın yasamaya karşı siyasal sorumluluğu bulunmamaktadır³⁰. Yasama organı ve halk tarafından (siyasî sorumluluk anlamında) görevden alınma olanağı bulunmayan başkan ancak halk tarafından ikinci defa seçilememe çekincesiyle hareket etmektedir³¹. Buradan hareketle ABD’de de başkanın ilk görev süresinin bitmesiyle, ikinci defa yapılacak seçimlerde aday olması durumunda kendisine oy verecek (egemenlik yetkisine sahip) halka karşı siyasal anlamda sorumlu olduğu söylenebilir³². Bununla birlikte başkanın, yasama organı tarafından siyasî sorumluluğa yol açabilecek boyutta “suçlandırma (impeachment)” mekanizmasıyla suçlandırılabilmesi ve görevden alınabileceği anayasada düzenlenmiştir³³. Anayasa’ya göre Temsilciler Meclisi aracılığıyla başkan, anayasada düzenlenen “vatana ihanet, rüşvet, görevi kötüye kullanmak ve diğer ağır suçlar” suçlamalarıyla suçlandırılabilir³⁴. ABD başkanının hukukî sorumluluğunun da var olduğu kabul edilmektedir³⁵.

Genel itibarıyla değerlendirildiğinde başkanlık sisteminde yürütme organının başı olan başkanın aynı zamanda sorumluluğunun da kabul edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır³⁶. ABD özelinde incelenen başkanlık sisteminde başkan, yürütmeyle ilişkin güçlü yetkilerini tek başına ve yasama organından bağımsız bir şekilde

---

tecek, Birleşik Devletler’in bütün görevlilerini atayacaktır.” Süha Atatüre, Amerika Birleşik Devletleri’nin Siyasî Yapısı, Onüç Koloniden Küresel Güce Amerika, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 157.

³⁰ Aldıkaçtı, 1960, s. 155; Turhan, 1993, s. 41; Kuzu, 2017 s. 29.

³¹ Lijphart, 2011, s. 63; Gözler, 2016, s. 24.

³² Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Tıpkı 18. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, Ankara, 2020, s. 544; Gözler, 2016, s. 23-24; Kuzu, 2017, s. 30-31.

³³ Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler, Çev: Teoman Tunçdoğan*, 1. Baskı, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1986, s. 75; Teziç, 2015, s. 534; Yazıcı, 2017, s. 118.

³⁴ Göze, 2020, s. 544.

³⁵ Görevde olan bir başkana yönelik, görevinden hariç gerçekleştirdiği bir haksız bir fiili sebebiyle hukuk davası açılmayacağı ağırlık görüş olsa da ABD Yüksek Mahkemesi (1997 tarihli) başkanın hukukî sorumluluğuna yönelik emsal niteliğindeki Clinton v. Jones davasında, “başkanın görevi dışındaki haksız fiilleri sebebiyle, özel kişiler tarafından başkan aleyhine dava açılmasının başkanın görevinde herhangi bir aksaklığa neden olmayacağına” karar vermiştir. Mahkeme kişi ya da kurumların kanunlardan üstün olamayacağını belirterek ABD başkanının hukukî sorumluluğunun bulunduğu hükmetmiştir. Cem Eroğul, *Çağdaş Devlet Düzenleri İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*, 8. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 108.

³⁶ Parlamenter ve yarı-başkanlık sistemindeki devlet başkanı özelinde bir analiz yapılan çalışmamızda başkanlık sistemi ayrı bir başlık halinde değerlendirilmemiş; başkanlık sistemi hakkında bilgi verilerek, başkanın yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi çerçevesindeki konumu kısaca ele alınmıştır.

kullanmaktadır. Birtakım yetkileri yasama organınca denge & denetleme mekanizmaları ile sınırlandırılan başkanın yasama organınca işletilecek cezaî sorumluluğunun yanında, halk tarafından tekrar seçilmemeye konu siyasî sorumluluğu ve özel kişilere karşı gerçekleştirdiği iş ve eylemlerinden doğan hukukî sorumluluğunun bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi genel anlamda başkanlık sisteminde sağlanmaktadır. Her ne kadar ABD başkanının cezaî sorumluluğuna ilişkin tarihte bir cezaî sorumluluk müessesesi neticeye ulaşmamışsa da siyasî noktada ikinci defa seçilemeyen başkanlar olduğu gibi hukuk davasında yargılanmış başkanlar da bulunmaktadır. Bu itibarla ABD başkanlık sisteminin, başkanın kullandığı yetki derecesinde sorumluluğunun da bulunduğu bir sistem olduğunu söylemek mümkündür.

A. Parlamenter Sistemde Yetki ve Sorumluluk İlkesi

Kuvvetlerin birbirinden yumuşak şekilde ayrıldığı hükümet sistemi olan parlamenter sistem³⁷, yasama ve yürütmenin teoride bağımsız; uygulamada ise etkileşimin süreklilik arz ettiği bir yönetim sistemidir³⁸. Yasama ve yürütme arasındaki bu iş birliği ve etkileşimin bir sonucu olarak kuvvetler birbirinden kat'î bir şekilde ayrılmaksızın devletin işleyişini gerçekleştirir³⁹. Kuvvetler arası eşitlik ve denge üzerine kurulan parlamenter sistemde, devlet başkanının yetkisi az ve sembolik niteliktedir. İki başlı yürütmeye sahip parlamenter sistemde devlet başkanı cumhuriyetlerde yasama organı tarafından seçilirken, monarşilerde hanedanlık usûlü çerçevesinde belirlenmektedir.

Parlamenter sistemlerin ortak özelliği Stephan ve Skach'a göre⁴⁰, yasama ve yürütme organlarının karşılıklı olarak birbirine bağımlı olmasıdır. Yasama organı yürütmenin seçimleri yenileme yetkisi sebebiyle yürütmeye bağlı bir konumda iken hükümet göreve devam edebilmek için yasama organının güvenoyuna ihtiyaç duyar. Bu bağlamda "siyasî sorumluluk ve fesih mekanizma-

³⁷ Yasama organının yürütme organını seçmesi ve yürütmenin seçildikten sonrada yasama üyeliğinin devam etmesi kuvvetlerin yumuşak ayırımına bir örnektir.

³⁸ Bu sistem ilk olarak İngiltere'de uygulanmaya başlamıştır. Zamanla birçok ülkede de uygulanmış; 1961 ve 1982 Anayasasında hükümet modeli olarak belirlenerek, 2007 anayasa değişikliğine kadar ülkemizde de uygulanmıştır. Çalışmamızda parlamenter sistemin kavramsal yönü açıklanırken İngiltere'de uygulanan sistem baz alınmıştır.

³⁹ Carl Schmitt, *Kanunilik ve Meşruiyet, Çev: Mehmet Cemil Ozansü*, 2. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2018, s. 30; Erdoğan, 2012, s. 453.

⁴⁰ Alfred Stephan - Cindy Skach, "Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism", *World Politics*, 1993, C. 46, S. 1, s. 3.

sı”ndan oluşan iki temel özelliği parlamenter sistemin diğer hükümet sistemlerinden ayıran belirleyici unsurlarıdır. John M. Carey⁴¹, yasama organı tarafından belirlenen yürütme organı ve yasamanın güvenine ihtiyaç duyan yürütmenin bulunmasını parlamenter sistemin iki temel özelliği olarak görürken A. Lijphart ise hükümetin yasama organına karşı siyasî sorumluluğunun bulunmasını, yasama organının içinden seçilen başbakanının olmasını (halk tarafından seçilmediğini) ve bağdaşık bir yapıya sahip olan bakanlar kurulu tarafından yürütmenin yerine getirilmesini parlamenter sistemin aslı unsurları olarak nitelemiştir.⁴² Parlamenter sistemdeki müzakere kavramından yola çıkan C. Schmitt, sistemin özünü “argüman ve karşı argümanın kamusal alanda görüşmeye açılması, münakaşa ve müzakere yoluyla hükümet etmek” şeklinde açıklamıştır.⁴³

Parlamenter sistemde hükümetin sorumlu unsuru olan başbakan ve kabinesi parlamento içinden çıkmaktadır⁴⁴. Hükümetin başı olan başbakan parlamento üyesidir. Yürütme organında başbakan haricinde, anayasal monark veya icracı olmayan bir devlet başkanı bulunmaktadır. Bağımsız ve törensel nitelikte olup, icracı olmayan bir monark ya da bir başkanın bulunduğu parlamenter sistemde hükümet, parlamentonun vereceği destekle işbaşında kalabileceğinden, parlamentoya karşı sorumludur⁴⁵. Kısaca değinmek gerekirse parlamenter sistem, yürütmenin düalist (iki başlı) nitelikte olduğu, yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan, yasama ve yürütmenin iş birliği ve karşılıklı uyum içinde çalıştığı, devlet başkanının sembolik yetkileri haiz ve sorumsuz olduğu, yürütme organının icracı kanadı olan başbakan ve bakanlar kurulunun yasamaya karşı sorumlu olup, yasama ve yürütme organlarının karşılıklı olarak fesih yetkisine sahip olduğu demokratik bir hükümet sistemidir.

Parlamenter sistemde doğrudan halk tarafından seçilmesi sebebiyle demokratik meşrûiyeti bulunan yasama organı, devletin en güçlü siyasî mekanizması olarak görülmektedir. Yürütmenin diğer kanadı olan devlet başkanı ise parlamento içinden seçilmektedir⁴⁶. Bu yönüyle sembolik yetkilere sahip olması olağan bir durum

⁴¹ John M. Carey, “Presidential versus Parliamentary Government”, Handbook of New Institutional Economics, Ed: Mary M. Shirley, *First Published*, Netherlands, 2005, 91-122, s. 91.

⁴² Lijphart, 2011, s. 117-118.

⁴³ Carl Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi, Çev: A. Emre Zeybekoğlu*, 4. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2017, s. 53.

⁴⁴ Gözübüyük, 2003, s. 31; Teziç, 2015, s. 503-504.

⁴⁵ Heywood, 2017, s. 366-369, 384.

⁴⁶ Devlet başkanının seçimine ilişkin söylemde parlamenter cumhuriyet baz alınmıştır.

olan devlet başkanı, gerek yasama organı ve hükümet arasında doğabilecek anlaşmazlıklarda hakem rolünü oynayabilmesi gerekse yürütmeye süreklilik kazandırması için sorumsuzdur.⁴⁷ Parlamenter sistemde yürütmeden kaynaklı olarak devlet başkanının yaptığı işlemlerde sorumluluk, karşı-imza kuralına göre başbakan ve ilgili bakana ait olmaktadır. Başka bir ifadeyle devlet başkanının iş ve eylemlerinde sorumluluk, karşı-imza kuralı çerçevesinde başbakan ve ilgili bakan tarafından üstlenilmektedir⁴⁸. Karşı-imza kuralı sayesinde devlet başkanı sorumluluk üstlenmemekle birlikte uzlaştırıcı ve tarafsız rolünü de korumaktadır⁴⁹.

Devlet başkanının yetkileri açısından parlamenter sistemin değerlendirilmesinde, tarihsel anlamda ilk örneğinin görüldüğü İngiltere’de ki sistem ele alınmıştır. İngiltere parlamenter sisteminde devlet başkanı (Kral/Kraliçe), sembolik yetkilere sahip olup yürütme organı nazarında icracı makamda bulunmamaktadır.⁵⁰ Walter Bagehot⁵¹, “*Kraliçe hükmedebilir ancak yönetemez.*” şeklindeki ifadesiyle bu hususu özetlemiştir⁵². İngiliz siyasal kültüründe kral, ulusal birliğin sembolü ve temsilcisidir. Yetkileri oldukça geniş gibi gözükse de bu yetkilerini ancak kabinenin takdiri-ne uygun kullanabilmektedir.⁵³ Dolayısıyla kral, siyasal sistemin uyum içerisinde ve etkin bir şekilde işlemlerini gözetmekle sınırlı bir yetkiye sahiptir.

Yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi noktasında değerlendirildiğinde kralın yürütmeye ilişkin hemen hemen tüm yetkilerinin sembolik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yasama organı tarafından görevinden uzaklaştırılmayan kralın siyasî sorumluluğu bulunmamaktadır. Kral kendisine ait olan önemli yetkileri kabinenin başı olan başbakana transfer etmektedir. Bu itibarla sorumsuz olan kralın buna paralel nitelikte herhangi bir önemli yetkiye de sahip olmadığı görülmektedir.⁵⁴ Sorumluluk özelinde bir değerlendirme yapıldığında

⁴⁷ Şükrü Karatepe, “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 2013, S. 51, s. 229-230.

⁴⁸ Gözler, 2016, s. 235.

⁴⁹ Turhan, 1993, s. 52.

⁵⁰ Mehmet Kahraman, “Fonksiyonları İtibariyle Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi Tartışmaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, S. 19, 149-166, s. 150.

⁵¹ “*the Queen reigns, but she does not rule.*” ifadesi 19. yüzyılda İngiltere Kraliçesi Victoria’ya ilişkin söylenmiştir.

⁵² “Constitutional Monarchy”, <https://monarchist.org.uk/the-constitution.html>, (07.12.2020).

⁵³ Göze, 2020, s. 508.

⁵⁴ Özbudun, 2019, s. 330; Murat Sezginer, *Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası’nda Sorunlar*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 38-39.

İngiltere’de kralın, hukukî, siyasî ve cezaî anlamda mutlak dokunulmazlığa ve sorumsuzluğa sahip olduğu teamül niteliğindedir.⁵⁵ İngiliz kamu hukuku literatürünün bilinen en önemli söylemlerinden olan “*Kral, fenalık yapmaz (King can do not wrong)*” ilkesi kralın kötülük yapması düşünülemez anlayışını doğurmaktadır.⁵⁶ Yasama organı tarafından kralın görevine son verilememesi kralın siyasî anlamda sorumsuzluğunu göstermektedir.⁵⁷ Bu noktada yetkisiz ve sembolik nitelikte olan kralın aynı zamanda sorumsuz olması hakem rolünü üstlenmesinin önünü açmaktadır.⁵⁸ Kaldı ki kral, yürütme organının demokratik meşrûiyeti haiz ve yasama organına karşı siyasî sorumluluğu bulunan kabinenin iş ve eylemlerinden sorumlu tutulduğu takdirde, sorumluluğunun bir gereği olarak gerektiğinde kabinesi gibi kendisi de görevden (tahttan) çekilmelidir.⁵⁹ Bu husus kralın tarihsel saygınlığını zedeleyebileceği gibi İngiliz Parlamenter Monarşisinin teamüllerine de aykırılık teşkil edecektir.⁶⁰ İngiltere’de kralın her durumda sorumsuz olduğuna ilişkin “*Kral bir bakanı öldürürse, başbakan sorumludur; ama kral başbakanı öldürürse, hiç kimse sorumlu değildir*” anlayışı hâkimdir. Bu husus siyasî sorumluluk temelinde tüm sorumluluk türlerini kapsamakla birlikte⁶¹, bu ifadeden çıkarılması gereken “kralın hukukun üstünde olduğu değil, kralın kabinenin gerçekleştirdiği hiçbir işlemde sorumlu olmadığı”dır.⁶²

Parlamenter sistemde devlet başkanının konumunun sembolik, törensel nitelikte olduğu görülmektedir. Zira parlamenter sistemde karşı-imza kuralı çerçeve-

⁵⁵ Aldıkaçtı, 1960, s. 102; Göze, 2020, s. 508-509; Murat Bilgin, “Parlamenter Sistemin Doğduğu Ülke: İngiltere”, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem*, Ed: Havvana Y. Kaya, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No. 8, Ankara, 2015, s. 214; Bakır Çağlar, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında ‘Demokrasi’”, *Anayasa Yargısı Sempozyumu*, Ankara, 1990, 57-127, s. 114; Sezginer, 2010, s. 39-40.

⁵⁶ Dalzell Chalmers - Cyril Asquith, *Outlines of Law, Sweet & Maxwell*, Limited, Londra, 1922, s. 150; Albert Venn Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, MacMillan, Londra, 1915, s. 88; Herbert Broom, *A Selection of Legal Maxims*, T. & J. W. Johnson, Philadelphia, 1874, s. 48-52.

⁵⁷ Turhan, 1993, s. 51-52, 72-73; Sezginer, 2010, s. 40; Teziç, 2015, s. 506; Gözler, 2016, s. 589; Özbudun, 2019, s. 323, 342; Gözübüyük, 2003, s. 31; Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Sulhi Garan Matbaası Yayınları, İstanbul, 1969, s. 399; Ahmet Kerse, *Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanlığı*, Sümer Matbaası, İstanbul, 1973, s. 133.

⁵⁸ Sezginer, 2010, s. 40.

⁵⁹ Kerse, 1973, s. 132.

⁶⁰ Aldıkaçtı, 1960, s. 99-100; İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1964, s. 370; Gözler, 2016, s. 79.

⁶¹ Göze, 2020, s. 508-509.

⁶² Broom, 1874, s. 53; Chalmers - Asquith, 1922, s. 150.

sinde devlet başkanının iş ve eylemleri başbakan ve ilgili bakan tarafından da imzalanmaktadır. Karşı-imza kuralının bu özelliği ile gerçekleştirilen iş ve eylemin sorumluluğu imzayı atan başbakan ve ilgili bakanının uhdesine geçmektedir. Bir nevi noter makamında olan devlet başkanı hükümetin aldığı kararların onaylanması; bir başka deyişle mevsûkiyetini belgelendirmekle yetkilidir. Karar alma ve icraî yetkiler bakanlar kurulu ve başbakana aittir. Aynı zamanda demokrasilerde yetkinin kaynağının halk olduğunu düşündüğümüzde de demokratik meşrûiyetin hükümete ait olduğu görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde de devlet başkanının icracı yetkilere sahip olması demokrasiye aykırılık teşkil edecektir. Netice itibariyle parlamenter sistemde yetkisiz kılınan devlet başkanının aynı zamanda sorumsuz kılınması yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesiyle örtüşmektedir.

B. Yarı-Başkanlık Sisteminde Yetki ve Sorumluluk İlkesi

İlk kez 1919 Weimar Anayasası ile Almanya’da ve aynı dönemde Finlandiya’da uygulanan yarı başkanlık sisteminin (kavramsal yönüyle) 1958 Fransız Anayasası’nda 1962 yılında yapılan değişiklikle, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine yönelik düzenlemeyle literatüre girdiği kabul edilmektedir. Doktrinde iki kutuplu yürütme, bölünmüş yürütme, parlamenter başkanlık cumhuriyeti, yarı parlamenter sistem gibi isimlerle de anılmaktadır.⁶³

Yarı-başkanlık hükümet sistemi, adından da anlaşılacağı üzere, parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında bir model belirleyen; her iki yönetimin de belli unsurlarını birleştiren melez bir hükümet modeli olarak tanımlanabilir.⁶⁴ Sistemi kavramsallaştıran ve literatürde sistemin mücidi olarak görülen Maurice Duverger, yarı-başkanlık sistemini, “bir siyasi rejim, anayasasında üç unsuru içeriyorsa yarı-başkanlık olarak kabul edilir: (1) Başkan halk tarafından seçilmektedir. (2) Başkan oldukça önemli yetkilere sahiptir. (3) Yürütme ve idari yetkilere sahip başbakan ve bakanlar vardır ve parlamento karşı çıkmadığı sürece görevde kalırlar.” şeklinde tanımlamıştır.⁶⁵

Halk tarafından genel oyla seçilen ve önemli anayasal yetkilere sahip olan bir devlet başkanı ile yasama organının güvenine dayalı ve düşürülmediği süre-

⁶³ Yazıcı, 2017, s. 91.

⁶⁴ Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 9. Baskı, Mimoza Basım, Yayım ve Dağıtım, Konya, 2014, s. 147; Yazıcı, 2017, s. 92; Yusuf Şevki Hakyemez, *Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler*, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 273.

⁶⁵ Kasım Erdem, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri*, 1. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, s. 1; Yazıcı, 2017, s. 94-95.

ce görevine devam eden bir hükümetin bulunduğu siyasî örgütlenmeyi yarı başkanlık sistemi olarak ifade eden Duverger'e paralel nitelikte Sartori de benzer kriterlere göre sistemi tanımlamıştır. Sartori'ye göre⁶⁶ yarı-başkanlık sisteminde, "Başkan belli bir süre için, doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından seçilir; iki başlı otorite yapısı vardır, başkan parlamentodan bağımsızdır ancak tek başına yönetme/hükümet etme yetkisine sahip değildir, hükümet kanalıyla iradesi vücut bulur. Başbakan ve kabinesi ise parlamentoya karşı sorumlu ancak başkana karşı sorumsuzdur. Hükümet bu anlamda parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duyar. Dolayısıyla parlamento çoğunluğunun desteği gereklidir; başkanın yetkilerini başbakanla paylaşmasıyla, her birimin özerkliğini korurken aynı zamanda yürütme içinde farklı denge ve güç ağırlıklarının oluşmasına zemin hazırlar."

Sistemin iki başlı yürütme sistemine sahip olmasını ve yürütme organının bir kanadı olan hükümetin parlamentoya karşı sorumlu olmasını parlamentere benzeten Gözler, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini ise başkanlık sistemine benzetmektedir.⁶⁷ Bu modelin ilkesi, yürütme yetkisinin parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan ve bakanlar kurulu ile doğrudan doğruya halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı tarafından paylaşılmasıdır. Bundan dolayı yarı-başkanlık sisteminde yürütme "ikili iktidar" (diyarşi) veya "ikili otorite" (dual authority) şeklindedir. Özetle sistem hem başkanlık sisteminin unsurunu hem de parlamentarist sistemin unsurlarını barındırmaktadır. Bununla birlikte tek başına halkın cumhurbaşkanını doğrudan seçmesi sistemin yarı-başkanlık olduğu anlamına gelmeyecektir. Seçilen cumhurbaşkanının siyasette aktif rol oynayacak yetkilere sahip olması ve bunu fiili olarak kullanması gerekmektedir. Örneğin Avusturya ve İzlanda gibi ülkelerde cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmekte ancak hükümet sistemi parlamentere sistem olarak değerlendirilmektedir.⁶⁸

Yarı-başkanlık sistemi, başkanlık ve parlamentere sistem arasında bir model olduğundan devlet başkanının siyasal gücü birçok değişkene bağlıdır. Devlet başkanı parlamentonun çoğunluğu ile aynı görüşte olursa anayasal yetkilerin-

⁶⁶ Erdem, 2014, s. 2; Bülent Yücel, *Parlamentere Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 66; Erdoğan, 2012, s. 219.

⁶⁷ Gözler, 2016, s. 241; Erdoğan, 2012, s. 25.

⁶⁸ Ayhan Döner, "Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu", *Yeni Türkiye Dergisi Yeni Anayasa Özel Sayısı*, Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, 2013, S. 50, s. 872-884.

den ötürü rejimin ve yürütmenin merkezinde yer alır. Bu noktada devlet başkanı yürütmeye ilişkin faaliyetlerde belirleyicidir. Parlamento ile devlet başkanının farklı siyasî görüşlere sahip olması durumunda ise kohabitasyon (birlikte yaşama) olarak nitelendirilen dönemlerin yaşanması muhtemeldir. Buradan hareketle yarı-başkanlık sisteminde temel amaç, bölünen seçmen kitlesini iki ayrı organda birleştirip, hükümetlerin istikrarsızlığını önleyerek yürütmenin üstünlüğü sayesinde hızlı karar almayı ve bu sayede istikrarı yakalamaktır.⁶⁹ Halk tarafından seçilen bir devlet başkanının parlamenter unsurlardan vazgeçmeksizin sisteme entegre edilmesi de istikrar hedefinin bir sonucudur. Buradaki amaç parlamenter sistemdeki istikrarsız hükümetleri önlemenin yanında başkanlık sistemindeki kuvvetlerin sert ayrılmasından doğan kilitlenmelerin de önüne geçmektir.⁷⁰

Yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi açısından değerlendirildiğinde yarı başkanlık sisteminde devlet başkanının gerçekleştirdiği iş ve eylemlerin genel itibariyle karşı-imza kuralına tabii olduğu görülmektedir⁷¹. Bununla birlikte yarı-başkanlık sisteminde devlet başkanları sahip oldukları yetkileri yürütmenin diğer kanadı olan hükümetle paylaşmaktadır⁷². Ayrıca yarı-başkanlık sisteminde devlet başkanı doğrudan halk tarafından seçildiğinden demokratik meşrûiyeti de tamdır. Bununla birlikte her ne kadar yarı-başkanlık sistemlerinde devlet başkanı parlamentoya karşı sorumlu değilse de (ikinci defa seçilmesini öngören devletlerde) halka karşı siyasal sorumluluğu bulunmaktadır. Yani ikinci defa seçime girecek olan devlet başkanı görev süresince bu sorumluluk çerçevesinde hareket etmektedir. Bunun haricinde yarı-başkanlık sistemlerinde devlet başkanının parlamenter sistemde olduğu gibi sorumsuz olduğu kabul edilmektedir. Netice itibariyle genel olarak yarı-başkanlık sistemlerinde devlet başkanı

⁶⁹ Yusuf Ziya Polater, "Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2014, s. 133-175.

⁷⁰ Kılınç, 2016, s. 447-510.

⁷¹ Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçildiği ülkelerden Fransa, Avusturya, Finlandiya, İzlanda, İrlanda, Portekiz anayasalarında genel itibariyle parlamenter sistemin belirleyici unsurlarından olan karşı-imza kuralı düzenlenmiştir. İstisnalar haricinde bu ülkelerde cumhurbaşkanına tek başına işlem yapma yetkisi tanınmamıştır. İstinaî olarak Fransa, Finlandiya ve (zıt kanıt ile) Portekiz'de devlet başkanına tek başına işlem yapma yetkisi tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, 2016, s. 254.

⁷² Bu noktada yarı-başkanlık sisteminin kavramsallaştığı ülke olan Fransa'da devlet başkanına anayasa tarafından 8 ayrı "tek başına işlem yapma yetkisi" tanınmıştır. Bu yetkilere ilişkin değerlendirme çalışmamızın "1958 Fransa Anayasasında Cumhurbaşkanı'nın Yetki ve Sorumluluğu" başlığında detaylıca değerlendirilmiştir.

nın yetkileriyle sorumluluğu paralel niteliktedir. Her ne kadar istisnaî olarak bazı yarı-başkanlık sistemlerinde devlet başkanına tek başına işlem yapma yetkisi tanınmışsa da genel itibarıyla devlet başkanlarının işlemleri karşı-imza kuralına tabiidir. Bu yönüyle ilgili sistemlerde de devlet başkanının yetki ve sorumluluğu örtüşmektedir.

III. TÜRKİYE VE FRANSA'DA DEVLET BAŞKANI

Türkiye'de cumhuriyetin ilanında sonra kabul edilen ilk anayasa olan 1924 Anayasası ile benimsenen "kuvvetler birliği görevler (fonksiyonlar) ayrılığı" sistemi uygulamada parlamenter sistem gibi işlemiştir. Daha sonraki yıllarda kabul edilen 1961 ve 1982 Anayasaları ise doğrudan parlamenter hükümet sistemini benimsenmiştir. Ancak parlamenter sistemin temel niteliklerinden farklı şekilde 1982 Anayasası ile cumhurbaşkanına oldukça geniş yetkiler ihdas edilmiş aynı zamanda da yapacağı işlemlerden sorumsuz kılınmıştır.

1982 Anayasası ile yürütme güçlendirilmiş, yürütmenin pasif ve sembolik kanadında olması gereken cumhurbaşkanına güçlü ve geniş yetkilerin yanında sorumsuzluk öngörülmüştür. Parlamenter sistemde daha önceki bölümlerde de anlattığımız üzere devlet başkanı sorumsuz olmasına binaen törensel, sembolik yetkileri haiz; bir nevi noter işlevi görmelidir. Oysa 1982 Anayasası ile cumhurbaşkanı, siyasal dengeyi sağlayacak ve hükümetin icraî kararlarını etkileyecek ölçüde geniş yetkilerle donatılmıştır.

1982 Anayasası'nda 2007 değişikliklerine kadar cumhurbaşkanına verilen geniş yetkiler haricinde sistem parlamenter sistemin genel niteliklerini korumuştur. Ancak 2007 yılında yapılan değişiklikle "cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi" kabul edilmiştir. Bu değişiklik sonrasında Türkiye'de parlamenter sistemin temel özellikleri korunmuş ancak literatürde sisteme ilişkin "Başkanlı parlamenter sistem", "yarı başkanlık sistemi", "fiilî başkanlık sistemi" gibi sistemlere geçildiğine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır⁷³. Bazı görüşlerde ise 2007 değişikliği ile parlamenter sistemin nitelikleri değişse de genel itibarıyla parlamenter sistemin korunduğunu belirtmişlerdir⁷⁴. 2007 yılında "cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi"ne ilişkin getirilen düzenleme ile (saf parlamenter sistemden farklı olarak), yürütme içerisinde güçlü yetkilere sahip olan cumhurbaşkanı aynı zamanda halktan aldığı meşrûiyetin

⁷³ Boyunsuz, 2017, s. 298; Sezginer, 2010, s. 133; Gözler, 2015, s. 763-764.

⁷⁴ Caner, 2013, s. 194.

bir sonucu olarak sistem içindeki konumunu daha da güçlendirmiştir⁷⁵. Bu açıklamalar boyutunda ele aldığımızda bir sistemin yarı-başkanlık sistemi olması için temel ölçütleri belirleyen Duverger'in tanımında geçen "başkanın halk tarafından seçilmesi, başkanın güçlü yetkilere sahip olması ve yürütmenin başbakan ve bakanlar kurulundan oluşup parlamentonun güvenoyuna dayanması"na ilişkin hususlar 2007 değişikliği sonrası 1982 Anayasası'nda yer almıştır.

Özellikle 2007 değişiklikleri sonrasında oluşan hükümet modelinin yarı-başkanlık sistemine benzemesi ve yarı-başkanlık sisteminin model ülkesi olarak Fransa'nın literatürde kabul görmesi karşılaştırma açısından Fransa devlet başkanının ele alınmasının temel gerekçesidir. Zira Fransa devlet başkanı da güçlü ve tek başına yapabileceği yetkilere sahip olduğu gibi aynı zamanda sorumsuzdur. Çalışmamızın bu kısmında Türkiye ve Fransa devlet başkanlarının yetki ve sorumluluğu üzerinde durulacak, bir sonraki bölümde ise bu açıklamalar ışığında 1982 Anayasası ile getirilen sistemde vesayetçi parlamenterizmin önünü açan hususlar ele alınacaktır.

A. 2017 Değişiklikleri Öncesi Türkiye'de Cumhurbaşkanının Yetki ve Sorumluluğu

2017 değişiklikleri öncesinde 1982 Anayasası, temelinde parlamenter sistemi benimsemekle birlikte olağanüstü yetkilere sahip bir cumhurbaşkanlığı makamı öngörmek suretiyle, bu sistemden uzaklaşmıştır. Cumhurbaşkanına verilen geniş yetkiler sebebiyle sistem literatürde "zayıflatılmış parlamenterizm"⁷⁶, "başkanlı parlamenter sistem"⁷⁷ gibi kavramlarla tanımlanmıştır⁷⁸. Parlamenter sistemin özünü korumakla birlikte cumhurbaşkanına verilen geniş yetkilere karşı sorumsuz bir cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulması da sistemde çeşitli sorunların doğmasına yol açmıştır.

1961 Anayasasından farklı olarak 1982 Anayasası ile benimsenen parlamenter sistemde cumhurbaşkanlığı makamı olağanüstü görev ve yetkili hale getirilmiştir.⁷⁹ Cumhurbaşkanının bu yetkileri sebebiyle kuvvetler dengesi de-

⁷⁵ Bülent Yücel, "Devlet Başkanı Sorumsuzluğunun Hükümet Sistemine Yansımaları ve Türkiye Uygulaması", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı, 2016, S. 3, s. 131; Erdoğan, 2012, s. 251.

⁷⁶ Özbudun, 2019, s. 331, 338.

⁷⁷ Çağlar, 1990, s. 104-105.

⁷⁸ Yazıcı, 2017, s. 245.

⁷⁹ Eroğul, 2012, s. 341; Taha Parla, *Türkiye'de Anayasalar Tarih, İdeoloji, Rejim, 1921-2016*, 6. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 71.

ğışmış, cumhurbaşkanı “görevli” olmakla birlikte aynı zamanda “yetkili” hale gelmiştir. Bir nevi cumhurbaşkanının şahsında kuvvetlerin birleştiği bir sistem ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Anayasanın 104. maddesinde⁸¹ detaylı olarak sayılan cumhurbaşkanının görev ve yetkileri sadece bu madde ile kalmamış⁸² aynı zamanda

⁸⁰ Yılmaz Aliefendioğlu, “1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının Yürütme İçerisindeki Yeri, Seçimi ve Sorumsuzluğu, Yasama Dokunulmazlığı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2011, S. 94, 329-358, s. 345-347; Yılmaz Demirhan - Özkan Adıgüzel “Türkiye’de Hükümet Sistemi Arayışlarına Halkın Bakışı: Diyarbakır Örneği”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 1, S. 11, 177-212, s. 185-186; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, 32. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 109.

⁸¹ 1982 Ay. 104. Md.: “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir. Bu amaçlarla Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır: Yasama ile ilgili olanlar: Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapmak, Türkiye Büyük Millet Meclisini gerektiğinde toplantıya çağırarak, Kanunları yayımlamak, Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri göndermek, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halk oyuyla sunmak, Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün, tüzümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek. Yürütme alanına ilişkin olanlar: Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek, Başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek, Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak, Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek, Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek, Genelkurmay Başkanını atamak, Milli Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırarak, Milli Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek, Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak, Kararnameleri imzalamak, Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak, Devlet Denetleme Kurulunun üyelerini ve Başkanını atamak, Devlet Denetleme Kuruluna inceleme, araştırma ve denetleme yaptırmak, Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek, Üniversite rektörlerini seçmek. Yargı ile ilgili olanlar: Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini, Askerî Yargıtay üyelerini, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek.

Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.” “1982 Tarihli (2709 Sayılı Kanunun orijinal hali) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-19821018.pdf>, s. 20, (12.01.2021); Tanör, 2019, s. 109-110; Aliefendioğlu, 2011, s. 346-347.

⁸² 1982 Anayasası’nda cumhurbaşkanının iki temel görevi “devletin başı” olması itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Milletinin Birliği’nin temsil makamı ve anayasanın uygulanması ve devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmektir. Özbudun, 2019, s. 308-309; Aliefendioğlu, 2011, s. 345-346; Gözler, 2015, s. 773.

anayasanın 8. maddesinde “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.”⁸³ şeklindeki düzenleme ile cumhurbaşkanı yürütme yetkisinin icraî kanadı olan hükümete ortak olmuş; başbakan ve bakanlar kuruluna ait (yürütmeye ilişkin) yetkilerin dışında, anayasa ve kanunlarla başka bir makamın yetkilendirilmediği tüm yetki ve görevlerin sahibi olmuştur⁸⁴.

Düalist bir yürütme yapısı öngören parlamenter sistemde tâlî unsur olan cumhurbaşkanı, 1982 Anayasası’nda benimsenen yürütme içinde yetkili ve görevli kılınmıştır.⁸⁵ Ayrıca 1982 Anayasası ile verilen bu yetki, sadece anayasa ile değil kanunlarla da verilebilecek şekilde yorumu açık bırakılmıştır.⁸⁶ 1982 Anayasası cumhurbaşkanına, bakanlar kuruluna başkanlık etme yetkisiyle birlikte bakanlar üzerinde tasarruf edebilme olanağı vermiş, anayasa ile doğrudan cumhurbaşkanına bağlı kurumlar oluşturmuş, TBMM seçimlerini yenileme yetkisi tanımıştır.⁸⁷ Bu yönüyle birtakım başkanlık sistemlerinde dahi yürütmenin icracı organı olan başkana tanınmayan yetkiler cumhurbaşkanına tanınmıştır.⁸⁸

2017 değişiklikleri öncesinde cumhurbaşkanına tanınan bu güçlü ve geniş yetkilere karşı, anayasasının 105. maddesinde⁸⁹ karşı-imza kuralına yer verilmek suretiyle cumhurbaşkanı yaptığı iş ve eylemlerden sorumsuz kılındığı gibi⁹⁰, cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlere ilişkin yargı yolu da kapatılmıştır. Bu noktada cumhurbaşkanı mutlak sorumsuzdur.⁹¹

⁸³ “1982 Tarihli (2709 Sayılı Kanunun orijinal hali) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-19821018.pdf>, s. 2, (12.01.2021).

⁸⁴ Gözler, 2015, s. 817.

⁸⁵ Demirhan - Adıgüzel, 2016, s. 185-186; Gözler, 2015, s. 767.

⁸⁶ Erdoğan, 2012, s. 104.

⁸⁷ Engin Şahin, “1982 Anayasasının Hazırlanış Sürecinde Başkanlık Sistemi Tartışmaları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2015, C. 3, S. 4, 43-67, s. 61-63.

⁸⁸ Şahin, 2015, s. 61; Parla, 2016, s. 73.

⁸⁹ 1982 Ay. 105. Md.: “Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur. Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dâhil, yargı mercilerine başvurulamaz.” “1982 Tarihli (2709 Sayılı Kanunun orijinal hali) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709-19821018.pdf>, s. 20, (10.01.2021).

⁹⁰ Özbudun, 2019, s. 309; Parla, 2016, s. 74; Aliefendioğlu, 2011, s. 349.

⁹¹ Demirhan - Adıgüzel, 2016, s. 185-186.

Karşı-imza kuralının bir sonucu olarak 1982 Anayasasında cumhurbaşkanı siyasî anlamda sorumsuz olduğu kadar parlamenter rejimin temel niteliklerine uygun olacak şekilde görevine ilişkin suçlarda (vatana ihanet suçu hariç⁹²) cezaî anlamda da sorumsuz; şahsî suçlarında ise her vatandaş gibi sorumludur.⁹³ Cumhurbaşkanının görev suçlarında sorumsuzluğu kural, sorumluluğu istisnadır⁹⁴.

1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının göreviyle alakalı iş ve eylemlerinden doğan hukukî sorumluluğu bulunmamaktadır. Anayasa'da her ne kadar hukukî sorumsuzluğa ilişkin bir düzenleme bulunmasa da 105. maddede düzenlenen cezaî sorumluluğa ilişkin hususlar kıyasen hukukî sorumluluğa da uygulanmaktadır.⁹⁵ Cumhurbaşkanının kişisel iş ve eylemlerinden kaynaklanan hukukî sorumluluğu ise tamdır.

B. 1958 Fransa Anayasasında Cumhurbaşkanının Yetki ve Sorumluluğu

Yarı-başkanlık hükümet sisteminin benimsendiği 1958 tarihli Fransa Anayasası'nın 5-18 maddeleri arasında cumhurbaşkanlığı makamına ilişkin düzenlenen yetkiler, cumhurbaşkanının sembolik ve törensel nitelikte olmadığını, devletin başı olmakla birlikte yürütme kuvvetinin de belirleyici kanadı olduğunu göstermektedir⁹⁶. Özellikle dış politika ve ulusal savunma hususlarında yürütme kuvvetinin aslî yetkilisi olan cumhurbaşkanı, yürütmenin diğer işlemlerinde de belirleyici statüdedir.⁹⁷

Fransa cumhurbaşkanına anayasa tarafından tanınan yetkilerin bir kısmı karşı-imza kuralı çerçevesinde başbakan veya sorumlu bakanın imzasıyla geçer-

---

⁹² 1982 Ay. 105/3 Md.: "Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır."

⁹³ Cumhurbaşkanının göreviyle alakalı işlediği suçlarda cezaî anlamda sorumsuz olduğu anayasa da açıklıkla belirtilmemekte ancak 105. maddede geçen "Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı..., ..., suçlandırılır." hükmünden "zıt kanıt" yoluyla vatana ihanet suçu dışında sorumsuz olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

⁹⁴ Cumhurbaşkanının şahsî suçlarında, anayasa da düzenlenen "yasama dokunulmazlığının kaldırılması" usulü izlenerek cumhurbaşkanı genel mahkemelerde yargılanabilecektir.

⁹⁵ Yücel, 2012, s. 131; Gözler, 2015, s. 856-858; Aliefendioğlu, 2011, s. 332-336; Demirhan - Adıgüzel, 2016, s. 186.

⁹⁶ Seda Dunbay, "23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'da ki Yarı Başkanlık Sistemi", *Ankara Barosu Dergisi*, 2012, S. 3, 293-316, s. 305.

⁹⁷ Eroğul, 2012, s. 188.

lilik kazanırken⁹⁸ bir kısmı ise cumhurbaşkanı tarafından tek başına kullanılmaktadır.⁹⁹ Cumhurbaşkanı, anayasada tanınan bu yetkiler haricinde uygulamadan kaynaklı yetki genişliğine sahiptir. Uygulamada cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar kuruluna ait yetkileri de kullanma gücü sayesinde yürütmenin en etkin makamı olmaktadır.¹⁰⁰

Fransa'da cumhurbaşkanı "*Bakanlar kuruluna başkanlık etme (md.9)*" yetkisi ile hükümetin alacağı kararlarda belirleyici rol izleyebilmekte; hükümet cumhurbaşkanının etkisiyle hareket etmektedir. Aynı zamanda bakanlar kurulu toplantısına cumhurbaşkanı katılmadığı takdirde karar alınamaması sebebiyle cumhurbaşkanı yürütmeye hâkim olmakta ve yürütmenin birçok işlemini denetleyebilmektedir¹⁰¹. Cumhurbaşkanının bu şekilde etkin konumu yarı-

⁹⁸ Anayasanın 19. maddesi ile cumhurbaşkanı yasama organını toplantıya çağırma, af (bağışlama) çıkarma ve toplantıyı kapatma, kanunların yasama organınca tekrar görüşülmesini isteme yetkilerini karşı-imza kuralınca kullanabilmektedir. Eroğul, 2012, s. 192.

⁹⁹ Fransa cumhurbaşkanı, "*Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek (Md. 8), Başbakanın önerisiyle bakanları atamak (Md. 8), Bakanlar kuruluna başkanlık etmek (Md. 9), Kanunları veya uluslararası taahhütleri Anayasa'ya aykırı bulduğu takdirde Anayasa Konseyi'ne götürmek (Md. 54, 61), Başbakan, ulusal meclis ve senatonun görüşünü alarak Ulusal Meclisi feshetmek (aynı yıl içinde bir başka feshi olamaz) (Md. 12), Yasama organına mesaj göndermek (Md. 18), Görev süresi biten Anayasa Konseyi üyelerinin üç üyesini ve konsey başkanını atamak (Md. 3), Yasama organınca kabul edilen yasaları imzalamak veya gerektiği durumlarda bazı maddelerin yeniden görüşülmesi için yasama organına geri göndermek (Md. 10), Yasama organı tarafından düzenlenmeyeceğini düşündüğü belli tasarıları, meclise göndermeksizin referanduma sunmak (Md. 11), Bakanlar Kurulunca kabul edilen kanun ve düzenlemeleri imzalamak (Md. 13), Askerî ve sivil makamlara atamalar yapmak (Md. 13/2), Başkomutan sıfatıyla orduları ve savunma komisyonlarını yönetmek (Md. 15), Yabancı elçileri kabul etmek ve elçileri atamak (Md. 14), Af yetkisini kullanmak (Md. 17), Olağanüstü durumlarda ya da ülke sınırları tehlike altında olduğu zamanda halkı bilgilendirmek ve anayasal organları başkanlarıyla birlikte başbakanla görüşüp gerekli önemleri almak (Md. 16), Bakanlıklar üstü toplantılara ve ulusal güvenliğe ilişkin bakanlar kurulu toplantısına başkanlık etmek, Ülkenin dış politikasını yönlendirmek ve ülkenin ulusal savunmasını canlı tutmak" yetkilerini tek başına kullanabilmektedir. Hüdaî Şencan, "Çatışmacı Parlamenterizmden Melez Bir Çözüme: Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi", *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri*, Ed: Havvana Yapıcı Kaya, 1. Baskı, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, 27-98, s. 45-52; Yazıcı, 2017, s. 95; Sezginer, 2010, s. 65-67; Eroğul, 2012, s. 189-192; Duverger, 1986, s. 75; Göze, 2020, s. 652; Michael G. Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri (Siyaset, Coğrafya, Kültür), Çev: Bahattin Seçilmişoğlu*, Adres Yayınları, Ankara, 2009, s. 123-125; Alkan, 2013, s. 174-178.*

¹⁰⁰ Maurice Duverger, "A New Political System Model: Semi-Presidential Government", *Parliamentary Versus Presidential Government*, Ed: Arend Lijphart, Oxford University Press, London, 1992, s. 142-146.

¹⁰¹ Alkan, 2013, s. 175.

başkanlık sistemini (başbakan başkanlığında toplanan bakanlar kurulu bağlamında) parlamenter sistemden önemli ölçüde ayırmaktadır.¹⁰²

Beşinci Cumhuriyet dönemi siyasal sisteminin öne çıkan özelliği yasama iktidarının zayıflatılarak yürütme otoritesine bağlı hale getirilmesidir¹⁰³. Bu noktada özellikle geniş ve icraî yetkilere sahip olan cumhurbaşkanı ülkenin genel politikalarını belirlerken, uygulama hükümete kalmaktadır. Siyasete yön vermekle birlikte kanun hükmünde kararname, atama kararları gibi yürütmenin düzenleyici işlemlerini imzalama/onaylama yetkisi sayesinde siyaseti etkin bir şekilde denetleyen cumhurbaşkanı bu sayede hükümeti kendisine bağımlı kılabilir. Cumhurbaşkanının bu etkin rolü kohabitasyon (birlikte yaşama)¹⁰⁴ dönemlerinde siyasal açıdan sınırlanmaktadır¹⁰⁵. Farklı siyasal eğilime sahip parlamentonun güvenoyunu alan başbakan ile zorunlu olarak yetkilerini paylaşan cumhurbaşkanı, bakanlar kuruluna nüfuz edememekte ve siyasete yön verme olanağı da daralmaktadır¹⁰⁶. Hükümet, cumhurbaşkanı ile siyasal kriz yaşadığı durumlarda parlamentoya başvurarak güvenoyu almakta ve konumunu güçlendirmektedir. Hükümetin etkisinin arttığı bu dönemlerde cumhurbaşkanı hukuken görevden alınamasa da psikolojik açıdan istifaya zorlanabilmektedir¹⁰⁷. Nitekim üçüncü cumhuriyet döneminde (1887 yılında) Cumhurbaşkanı Jules Grévy, atadığı hükümetlere parlamentonun “sistemik güvensizlik” oyu vermesi üzerine istifa etmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemde (1924 yılında) ise cumhurbaşkanı Alexandre Millerand bakanların grevi (görevi kabul

¹⁰² Özbudun, 2019, s. 332; Alkan, 2013, s. 175.

¹⁰³ Eroğul, 2012, 182-198.

¹⁰⁴ Cohabitation (kohabitasyon) dönemi cumhurbaşkanı ile parlamentonun farklı siyasal eğilimde olduğu; cumhurbaşkanının parlamento desteğini alan başbakanla yetkilerini paylaşmak zorunda kaldığı dönem olarak ifade edilmektedir. Alkan, 2013, s. 180.

¹⁰⁵ Fransa yarı-başkanlık sistemi cumhurbaşkanı - parlamento arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde, aynı siyasî eğilime sahip parlamento ve cumhurbaşkanının varlığı halinde başkanlık sistemi; farklı siyasî eğilimlere sahip cumhurbaşkanı ve parlamentonun oluşması (kohabitasyon) durumunda ise parlamenter sistem özelliği göstermektedir. Ancak yetkileri anayasa tarafından kısıtlanan başbakan kohabitasyon dönemlerinde bile parlamenter sistemdeki başbakan kadar güçlü olamamaktadır.

¹⁰⁶ Her ne kadar siyasal anlamda cumhurbaşkanı ile başbakan arasında kohabitasyon dönemlerinde kriz yaşanması daha olası ise de aynı siyasal eğilime sahip cumhurbaşkanı ile kabineden bir bakanın çatışması da olağandır. Örneğin 2002-2007 yılları arasında cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile çeşitli bakanlık görevlerinde bulunan Nicolas Sarkozy arasında yaşanan rekabet kimi zaman siyasî krizlere sebep olmuştur. Sezginer, 2010, s. 70.

¹⁰⁷ Alkan, 2013, s. 175-181.

etmemeleri) sonucu istifa etmek zorunda kalmıştır¹⁰⁸. Her ne kadar cumhurbaşkanı sahip olduğu fesih yetkisi ile bu krizleri aşma olanağına sahipse de¹⁰⁹, fesih sonrasında yapılan seçimlerde halkın tekrar aynı siyasal eğilimde partiyi meclise göndermesi durumunda cumhurbaşkanının halk nazarındaki meşrûyetinin zedelenme olasılığı bulunmaktadır. Nitekim 1997 yılında cumhurbaşkanı Jacques Chirac millet meclisini feshetmiş ancak yeniden yapılan seçimlerde Fransız halkı cumhurbaşkanı ile farklı siyasal eğilime sahip çoğunluğu meclise göndermiştir¹¹⁰. Böyle bir durumda halkın teveccühünü kazanamayan cumhurbaşkanının istifa etmesi gerektiği düşüncesi ileri sürülmüşse de Chirac görevinden istifa etmemiştir¹¹¹. Diğer açıdan bakıldığında ise başbakan ile siyasî ihtilaf yaşayan cumhurbaşkanı her ne kadar başbakanı görevden almasa da istifasını isteyebilmektedir. Buna rağmen başbakan istifa etmezse cumhurbaşkanı hükümetin düzenleyici işlemlerini imzalamayarak istifaya zorlayabilmektedir¹¹². Karşı-imza kuralına tabi işlemlerde bu yetkisini kullanan cumhurbaşkanı hükümeti fiilen işlemez hale getirebilmektedir¹¹³.

Fransa Anayasasının 16. maddesinde belirtilen “*Cumhuriyetin kurumları, milletin bağımsızlığı, ülkesinin bütünlüğü veya uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi ciddi ve ani biçimde tehdit edildiği ve anayasal kamu güçlerinin düzenli işleyişi bozulduğu zaman Cumhurbaşkanı, Başbakanın, Meclis Başkanlarının ve Anayasa Konseyinin resmi görüşlerini aldıktan sonra, bu şartların gerektirdiği önlemleri alır.*” hükmü cumhurbaşkanlığı makamını oldukça güçlü ve geniş yetkili hale getirmektedir¹¹⁴. Zira madde de geçen “*şartların gerektirdiği önlemleri alır*” ifadesine yönelik herhangi bir sınırlandırma olmaması sebebiyle geniş yorumlanmaya açıktır. Bu doğrultuda cumhurbaşkanı yasama, yürütme

¹⁰⁸ Gözler, 2016, s. 84.

¹⁰⁹ 1981 ve 1988 seçimlerinde cumhurbaşkanı seçilen François Mitterrand, kendisi ile aynı siyasal eğilime sahip olmayan hükümetin bulunması üzerine meclisi feshetmiştir. Fesih üzerine tekrar yapılan seçimlerde Fransız halkı Mitterrand'ın siyasal eğilimi yönünde bir meclis aritmetiği oluşturmuştur. Sezginer, 2010, s. 70.

¹¹⁰ Gözler, 2016, s. 133-134.

¹¹¹ Juan J. Linz - Arturo Valenzuela, “Presidential or Parliamentary Democracy: Does it Make a Difference?” *The Failure of Presidential Democracy Comparative Perspectives*, C. 1, The Johns Hopkins University Press, London, 1994, 3-87, s. 48-55.

¹¹² Haluk K. Yavuz, *Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000, s. 242.

¹¹³ Şencan, 2014, s. 54.

¹¹⁴ Yazıcı, 2017, s. 94; Sezginer, 2010, s. 67.

ve yargı organlarının yetkilerinde belirleyici olabilecektir¹¹⁵. Bu yönüyle de cumhurbaşkanının adeta bir diktatöre dönüşmesinin önü açılmaktadır.¹¹⁶

Fransa'da cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi ülkede uygulanan yarı-başkanlık sistemini özgün hale getirirse de parlamenter sistemin temel niteliklerinden olan "devlet başkanının sorumsuzluğu" bu sistemde de benimsenmiştir.¹¹⁷ Fransa cumhurbaşkanı genel anlamda sorumsuz iken¹¹⁸, başbakan ve bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur¹¹⁹. Cumhurbaşkanının parlamentoya karşı sorumlu olmaması sebebiyle siyasal anlamda sorumsuz olduğu kabul edilmektedir. Cumhurbaşkanı, siyaseten aldığı ve uyguladığı işlemlerde eleştiri alsa bile veyahut parlamento tarafından kendisine karşı açıkça tavır alınsa da (cezaî sorumluluğu haricinde) görevinden el çektirilemez, uzaklaştırılmaz¹²⁰. Ancak cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, halka karşı siyasal anlamda hesap verme sorumluluğunun bulunduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu itibarla görev süresince halkın olumlu kanaatini oluşturamayan cumhurbaşkanının bir sonraki seçimde seçilmeme olasılığı bulunmaktadır.

Cezaî sorumluluk açısından cumhurbaşkanı göreviyle ilgili suçlarda iki istisnaî durum (Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin görev alanına ilişkin cezaî konular¹²¹ ve makamla bağdaşmayacak şekilde görevlerini açıkça ihlal etmesi¹²²) haricinde sorumsuzdur¹²³. Kişisel eylemlerinde ise sorumlu olup bu sorumluluğu Paris Asliye Ceza Mahkemesinin 3 Aralık 1974 tarihli emsal nitelikteki kararı ile içtihat haline getirilmiştir.¹²⁴ Mahkemeye göre cumhurbaşkanı kişisel suçlarından dolayı genel ceza mahkemelerince yargılanabilmektedir¹²⁵.

¹¹⁵ Alkan, 2013, s. 174-175; Çam, 2011, s. 167.

¹¹⁶ Anayasanın 16. maddesi sadece 1961 yılında General Challe'nin yaptığı darbe sonrasında uygulanmıştır. Yazıcı, 2017, s. 94-95.

¹¹⁷ Bkz. 1958 tarihli Fransa Anayasası, md.67 ve md.68.

¹¹⁸ Polater, 2014, s. 151.

¹¹⁹ Gözler, 2016, s. 12.

¹²⁰ Gözler, 2016, s. 82.

¹²¹ Bknz. 1958 Fransa Anayasası, md.53.

¹²² Daha öncesinde sadece "yüksek ihanet" suçlamasıyla cezaî anlamda suçlandırılabilen cumhurbaşkanı, 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile "makamla bağdaşmayacak şekilde görevlerini açıkça ihlal etmesi" durumunda suçlandırılabilir. Bknz. 1958 Fransa Anayasası, md.68.

¹²³ Şencan, 2014, s. 49.

¹²⁴ Paris Asliye Ceza Mahkemesi 3 Aralık 1974 tarihli içtihat niteliğindeki kararında cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'e karşı açılan ceza davasını görmeye yetkili olduğunu hükme bağlamıştır. Gözler, 2016, s. 85-86.

¹²⁵ Polater, 2014, s. 152; Gözler, 2016, s. 88.

Hukukî sorumluluk yönüyle değerlendirdiğimizde cumhurbaşkanının göreviyle ilgili iş ve eylemlerinde mutlak sorumsuz olduğu görülmektedir. (Ay. Md. 68). Kişisel haksız fiilleri yönündense bir başkasına verdiği zarardan özel hukuk bağlamında sorumludur. Hukukî sorumluluk bağlamında da dikkat edilmesi gereken nokta cumhurbaşkanının gerçekleştirdiği bazı işlemlerin karşı-imza kuralı çerçevesinde başbakan veya bakanların sorumluluğunda olduğudur.¹²⁶

Genel bir değerlendirme yapıldığında 1958 Fransa Anayasası'nda cumhurbaşkanının yürütme organı içinde aktif ve güçlü yetkileri haiz olduğu görülmektedir. Bununla birlikte cumhurbaşkanı genel anlamda sorumsuzdur. Sorumluluk genel anlamda karşı-imza kuralı çerçevesinde başbakan veya sorumlu bakanlara ait olmaktadır. Yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi açısından değerlendirdiğimizde, cumhurbaşkanı (parlamentar sistemden farklı olarak) doğrudan halk tarafından seçilmesi sebebiyle demokratik meşrûiyeti haizdir. Bu noktada egemenliğin halka ait olduğu kuralından hareketle cumhurbaşkanının kullandığı yetkilerin meşrûluğu demokratik anlamda tamdır. Ancak cumhurbaşkanının sorumsuz olmasına yönelik düzenlemeler karşısında sahip olduğu geniş yetkiler yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Bununla birlikte cumhurbaşkanının halka karşı siyasî sorumluluğunun bulunmasının yanı sıra, 2007 yılında anayasada yapılan değişiklikle getirilen “*makamla bağdaşmayacak şekilde görevlerini açıkça ihlal etmesi*”¹²⁷ suçundan kaynaklı cezaî sorumluluğunun geniş yorumlanması yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi ile bağdaşır nitelikte değerlendirilebilir. Zira 1958 Fransa Anayasası'nda geçen “*makamla bağdaşmayacak şekilde görevlerini açıkça ihlal etmesi*” kavramı yoruma açık bir kavramdır. Anayasa'da geçen bu kavrama ilişkin hangi fiillerin “*makamla bağdaşmayacak şekilde görevlerini açıkça ihlal etmesi*” suçlamasına konu olacağı tahdidi olarak sayılmamıştır. Ortak görüş, cumhurbaşkanının göreviyle açıkça bağdaşmayacak nitelikteki fiillerinin siyasî cürüm olduğu yönündedir. Bu bağlamda cumhurbaşkanının göreviyle alakalı değişik fiilleri “*makamla bağdaşmayacak şekilde görevlerini açıkça ihlal etmesi*” kapsamında değerlendirilebilmektedir.

¹²⁶ Şencan, 2014, s. 52; Gözler, 2016, s. 111-114.

¹²⁷ Yapılan bu düzenleme ile ABD başkanlık sistemindeki başkanın “*impeachment (suçlandırma)*” yoluyla cezaî sorumluluğunun işletilmesine benzer şekilde bir mekanizma oluşturulmuştur.

IV. PARLAMENTER SİSTEMİN PARADOKSU: 2017 DEĞİŞİKLİKLERİ ÖNCESİ TÜRKİYE'DE OLAĞANÜSTÜ YETKİLİ/SORUMSUZ CUMHURBAŞKANI

2017 değişiklikleri öncesinde benimsenen sistemde cumhurbaşkanına ihdas edilen yetkiler klasik parlamenter sistemden önemli ölçüde farklı olup, oldukça güçlü ve geniştir. Dönemin ve tarihsel olayların getirdiği şartların bir sonucu olarak 1982 Anayasası'nda yürütme güçlendirilmiş, yürütme içerisinde de cumhurbaşkanının konumunun ön plana çıkarıldığı bir formülasyon belirlenmiştir.¹²⁸ Cumhurbaşkanına verilen bu geniş yetkilerin “parlamenter sistemdeki devlet başkanının tarafsız ve sembolik kişiliği” sebebiyle verildiği anayasasının 104. maddesinin gerekçesinde yer almıştır.¹²⁹

Klasik parlamenter sistemin özünde devlet başkanının sembolik yetkileri haiz ve sorumsuz olması öngörülmektedir. 2017 değişiklikleri öncesinde benimsenen modelde ise geniş yetkilerle donatılan cumhurbaşkanına sorumsuz bir rol biçilmiştir. Buna karşın paradoksal bir biçimde cumhurbaşkanından parlamenter sistemin özüne uygun şekilde davranması beklenmiştir. Ancak 1982 Anayasası'nın kabulünden sonra görev yapan cumhurbaşkanları sıklıkla elinde bulundukları bu olağanüstü yetkileri siyasal denge, denetim ve yönlendirme aracı olarak kullanmışlardır. Aynı dönem içerisinde birtakım cumhurbaşkanları, karşı-imza kuralı çerçevesinde sahip oldukları kararname imzalama yetkilerini, şekil ve usul yönünden denetimin ötesinde, hükümetin yürüttüğü siyaseti yönlendirme ve yeri geldiğinde de sistemi kilitleme amacıyla kullanmışlardır. Atama kararnamelerini imzalamama, kabinenin kurulması aşamasında başbakan tarafından belirlenmesi gereken bakanların seçiminde aktif müdahale gibi siyasî yerindelik denetimleri sebebiyle birçok kez siyasal iktidarla sorun yaşamışlardır.¹³⁰ Oysa karşı-imza kuralının temellendiği klasik parlamenter sistemde devlet başkanı imzaladığı benzer işlemlerde siyasî yerindelik denetimi yapamamaktadır.

2017 değişiklikleri öncesinde cumhurbaşkanlığı makamına tanınan sorumsuz ve güçlü yetkiler sebebiyle birtakım düşünürler sistemin klasik parlamenter sistemle bağdaşmadığını¹³¹ belirterek, sistemi “başkanlı-parlamenter sistem”,

¹²⁸ Alkan, 2013, s. 309.

¹²⁹ Ali Akyıldız, “Demokratik Kurumların Araçsallaşması: Arabesk Demokrasi, Alaturka Başkanlık”, *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 2013, S. 51, 831-843, s. 836.

¹³⁰ Alkan, 2013, s. 309-310.

¹³¹ Aydın İpek, “Halk Tarafından Seçilen Güçlü Devlet Başkanına Doğru”, *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 2013, S. 51, 498-508, s. 502.

“hükümetçi-parlamenter sistem” gibi kavramlarla tanımlamıştır.¹³² Bazı yazarlar ise getirilen sistemi klasik parlamenter sistemden ziyade siyaseti etkin bir şekilde çevreleyen, başkanlık sistemi ile parlamenter sistem arasında “karma sistem” olarak değerlendirmiş; cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkilerin Fransa yarı-başkanlık sistemindeki cumhurbaşkanından bile daha güçlü ve geniş olduğuna vurgu yapmışlardır.¹³³

1982 Anayasası ile cumhurbaşkanı, vesayet düzeninin kilit noktası haline getirilmiş; yasama, yürütme ve yargı organları üzerinde mutlak monarşideki devlet başkanının yetkilerini andırır şekilde önemli yetkilerle donatılmasının yanında sorumsuz kılınmıştır.¹³⁴ Bu yönleriyle cumhurbaşkanı kişisel iktidarını anayasadan aldığı yetkilerle yürütebilecek şekilde bir “şef” kimliğine bürünmüştür. Sistem parlamenter sistemden uzaklaşmış, düzenleme ile hedeflenen güçlü yürütme yerini “cumhurbaşkanlığı makamında merkezîleşmiş yürütmenin üstünlüğü”ne bırakmıştır.¹³⁵

1982 Anayasasında etkin ve sorumsuz cumhurbaşkanına yer verilmesi siyasî krizlerin oluşmasında önemli etken olmuştur. Farklı parti kimliğine sahip cumhurbaşkanı ve başbakanın siyasal anlamda kriz yaşamasının yanında¹³⁶ aynı parti kimliğine sahip cumhurbaşkanı ve başbakan arasında da krizler yaşanmıştır.¹³⁷ Hatta herhangi bir parti kimliğine sahip olmayan cumhurbaşkanı da birçok noktada hükümetle ters düşmüştür. Parlamenter sistemin paradoksunu doğuran ve açıkça cumhurbaşkanının bir vesayet organına dönüştüğü bu süreçlerde yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesi adeta kavramsal bir husus olarak kalmıştır. Zira uygulamada geniş yetkilerine karşılık sorumsuz cumhurbaşkanı siyasal

¹³² Naz Çavuşoğlu, *Anayasa Notları*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1997.

¹³³ İdris Şahin, “Vesayet Sistemi Çökerken Başkanlık Sistemi”, *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 2013, S. 51, 118-119, s. 119.

¹³⁴ Şahin, 2013, s. 119.

¹³⁵ Parla, 2016, s. 73.

¹³⁶ Farklı siyasî kimliğe sahip 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile 54. hükümetin başbakanı Necmettin Erbakan arasında derin siyasî ihtilaflar yaşanmış, 28 Şubat 1997 Post Modern Darbesi’ne giden süreçte cumhurbaşkanı Demirel aktif rol oynamıştır. 28 Şubat sürecinin başlangıcına ilişkin “derin bir nefes aldım” deyişi bu hususu özetler niteliktedir. Suavi Aydın - Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 436-437.

¹³⁷ ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın başbakan olduğu 48. hükümet döneminde Yılmaz, aynı parti kökenine sahip cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın etki alanından uzaklaşmış, Özal ile bazı konularda ihtilaf yaşamıştır. Özal bu sebeplerle Yılmaz’ın parti genel başkanlığından uzaklaştırılması için yoğun kulis faaliyetinde bulunmuştur. Aydın-Taşkın, 2018, s. 377-379.

yerindelik denetimi yapmaktan kaçınmamış, sabit görev süresi olması ve siyasal sorumluluğunun da bulunmaması sebebiyle her duruma müdahil olabilme imtiyazını kendisinde görmüştür. Bu hususun en bariz örneği özellikle 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer döneminde yaşanmıştır. Daha öncesinde Anayasa Mahkemesi Başkanlığı yapan ve herhangi bir siyasî kimliği olmayan Sezer, cumhurbaşkanı olduğu dönemde kanun hükmünde kararname (KHK), atama kararları, Devlet Denetleme Kurumu'nun (DDK) kullanılması, yürütülen iktisadî politikalar gibi birçok konuda (bizzat kendisini cumhurbaşkanlığı makamına öneren) Ecevit hükümetiyle karşı karşıya geldiği gibi Erdoğan hükümetiyle de karşı karşıya gelmiştir.¹³⁸ Anayasa da "fesih mekanizması"nın yer almaması, sistemde yaşanan bu krizlerin çözülememesine ve yürütmede çifte meşrûiyetin doğmasına zemin hazırlamıştır¹³⁹.

Klasik parlamenter sistemdeki devlet başkanına biçilen temsilî ve sembolik rolden farklı olarak Cumhurbaşkanı Sezer, 1982 yılındaki darbe sonrasında hazırlanan ve Cumhurbaşkanı Evren'e göre dizayn edilen yetkileri özellikle Erdoğan hükümetine karşı etkin bir şekilde kullanmış¹⁴⁰; hükümetin çıkardığı pek çok kararnameyi imzalamayarak siyasî krizler yaşanmasına sebep olmuştur¹⁴¹. Er-

¹³⁸ Alkan, 2013, s. 311-312.

¹³⁹ Yazıcı, 2017, s. 180.

¹⁴⁰ Sezer, Erdoğan hükümetinden önce kendisini aday gösteren Bülent Ecevit hükümetiyle de benzer krizler yaşamıştır. O dönemde yaptığı bir konuşmada, "*Parlamenter rejimlerde devletin önemli işlerinin, devlet başkanı ve hükümetin ortak istenci ile yürütülmesinin sağlanması*" gerekçesine dayandırdığı konuşmasının devamında, "*en üst düzeydeki birkaç kamu görevlisinin değil, karar verme, uygulama ve denetleme yetkisi bulunan tüm üst düzey kamu görevlilerinin atamalarına ilişkin işlemlerin Cumhurbaşkanı'nın imzasına sunulması anayasal bir zorunluluktur. Cumhurbaşkanı'nı böylesine yetkilerle donatıp güçlendiren, parlamenter hükümet sistemini tüm gerekleriyle uygulamaya koyan, yürütme görev ve yetkisini Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nca yerine getirileceğini belirten Anayasa kuralları karşısında, kimi üst düzey kamu görevlilerinin atamalarında Cumhurbaşkanı'nın imzasına gerek görmemek, Anayasa'nın açıklanan kurallarıyla bağdaşmaz.*" şeklindeki ifadeleriyle cumhurbaşkanının imzasının yapılan işlemlerde zorunlu bir gereklilik olduğunu vurgulamış ve bu hususun parlamenter sistemin gereği olduğunu belirtmiştir. "Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 'Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı'nda Yaptıkları Konuşma", <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/ahmet-necdet-sezer/1721/7474/cumhurbaskani-ahmet-necdet-sezerin-uluslararasi-anayasa-hukuku-kurultayinda-yaptiklari-konusma>, (28.02.2021).

¹⁴¹ 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 7 yıllık görevinde 361 müşterek kararnameyi veto etmişken Sezer, 16.05.2000-03.01.2007 arasında 717 müşterek kararnameyi veto etmiştir. Bahse konu vetoların 447'si Erdoğan hükümeti döneminde. Sezer, 18'i Erdoğan hükümeti döneminde olmak üzere Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilen atamalarında 21'ini veto etmiştir. "Veto rekoru Sezer'de", <https://www.yenisafak.com/politika/veto-rekoru-sezerde-22621>, (11.02.2021).

doğan hükümeti, 28 Şubat Postmodern Darbesi'nden bu yana süregelen illegal askerî vesayetin yanı sıra cumhurbaşkanının legal vesayeti ile de karşılaşmış; kararnamelerin cumhurbaşkanı tarafından imzalanmaması sebebiyle pek çok bürokratı vekâleten atamak zorunda kalmıştır¹⁴². Sezer, kararnamelerin yanı sıra hükümetin çıkarttığı birçok yasayı veto etmiş yahut çıkarılan yasaları anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne götürmüştür. Veto ettiği 73 yasayla 1982 Anayasası döneminde görev yapmış cumhurbaşkanları arasında ilk sırada yer alan Sezer¹⁴³, Anayasa Mahkemesi'ne götürdüğü yasa değişikliklerinin çoğunu da iptal ettirmiştir¹⁴⁴. Dolayısıyla Sezer'in cumhurbaşkanlığı döneminde yürütmenin icraî kanadı olan hükümet, yasama organındaki üstünlüğüne ve tek başına iktidar olmasına rağmen ağır bir vesayetle karşılaşmıştır. Sezer'in güçlü ve uygulamada icracı yetkileri sebebiyle kimi yazarlar bu süreçteki sistemi "fiilen yarı-başkanlık benzeri bir sistem" şeklinde yorumlamıştır¹⁴⁵.

Daha önceki bölümde de karşılaştığımız üzere her ne kadar yarı-başkanlık sistemi açısından incelediğimiz Fransa'da da siyasal anlamda tikanıklıklar yaşansa da, Türkiye'dekinden farklı olarak Fransa'da cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmekte ve meşrûyetini vekiller aracılığıyla değil doğrudan halktan almaktadır. Ayrıca Fransa cumhurbaşkanının geniş yetkilerine karşın sorumluluğu da Türkiye'de ki mevkidaşı ile kıyaslandığında daha fazladır. Geniş yorumlanabilecek nitelikteki "impeachment (suçlandırma)" mekanizmasına konu cezaî sorumluluğunun yanında ikinci defa seçilebilme olasılığı sebebiyle halka karşı siyasî anlamda sorumlu olduğu değerlendirilmektedir. Bu açıdan ele aldığımızda meşrûyetini halktan almayan ve mutlak sorumsuz olan Sezer'in yetkilerini bu şekilde geniş yorumlaması sistemin kilitlenmesinde en belirgin rol olarak karşımıza çıkmaktadır. Sezer bu belirgin rolünü 1982 Anayasası ile belir-

¹⁴² Cemal Fedayi, "Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi", *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 2013, S. 51, 679-691, s. 684-685; İpek, 2013, s. 505.

¹⁴³ Sezer öncesi dönemdeki cumhurbaşkanlarından Cemal Gürsel 2, Cevdet Sunay 18, Fahri Korutürk 13, Kenan Evren 27, Turgut Özal 17, Süleyman Demirel 14 kanunu veto etmiştir. "Sezer'in veto rekoru: 61", <https://www.memurlar.net/haber/59416/sezer-in-veto-rekoru-61.html>, (03.03.2021).

¹⁴⁴ Sezer, 1982 Anayasası döneminde görev yapan cumhurbaşkanları arasında Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açma hususunda da açık arayla ilk sırada yer almaktadır. Sezer'in açtığı iptal davalarının neredeyse tamamına yakını Anayasa Mahkemesi'nde iptal edilmiştir. 1962-2018 dönemi iptal davası açma listesi için bkz. "Cumhurbaşkanlarımızın Anayasa Mahkemesi'nde Açmış Olduğu İptal Davalarını Gösterir Çizelge (1962 - 2018)", https://www.anayasa.gov.tr/media/5024/cumhurbaşkanlarınca_2018.doc, (05.03.2021).

¹⁴⁵ Fedayi, 2013, s. 685-686.

lenen parlamenter sistemde öngörülen cumhurbaşkanlığı makamının sembolik yetkilerinden çok uzak bir şekilde, etkin ve siyasî yerindelik denetimine konu şekilde kullanmasının yanında sorumsuz kişiliği sebebiyle yarı-başkanlık sistemindeki cumhurbaşkanının konumundan dahi etkili hale gelmiştir.

Sezer, sistemin kilitlenmesine yol açan yetkilerini aktif bir şekilde kullanmasını “*anayasanın kendisine verdiği yetki*”den kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu ifadeden de anlaşılması gerektiği üzere yaşanan krizlerin ana sebebi 1982 Anayasası ile getirilen ve parlamenter rejimin doğasına aykırı bir şekilde “devlet başkanının sorumsuz olmasına karşın olağanüstü yetkili kılınması”na yönelik düzenlemedir. Oysa çalışmamızda kısaca değindiğimiz ve parlamenter sistemin doğduğu, geliştiği İngiltere’de devlet başkanı (kral/kraliçe) tamamen sorumsuz olduğu gibi aynı zamanda tüm yetkileri de karşı-imza kuralı çerçevesinde başbakan veya bir bakan tarafından imzalanmaktadır¹⁴⁶. Yazısız anayasaya sahip İngiltere’de devlet başkanının bu şekilde tamamen sorumsuz ve sembolik şekilde olması gelişmiş siyasî kültürünün bir sonucudur. İngiltere’de devlet başkanının icraî ve idarî nitelikte hiçbir yetkisi olmayıp yürütmeye ilişkin yaptığı işlemler hükümetin koordinesi ve sorumluluğundandır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde de 2017 değişiklikleri öncesinde Türkiye’de benimsenen sistemin parlamenter sistemin doğasına aykırı olduğu görülmektedir.

Çalışmamızın odak noktasına önemli bir örnek teşkil eden Sezer’in cumhurbaşkanlığı dönemi, “tekrar seçilme imkanı olmaması sebebiyle seçilmiş hükümetle uzlaşmaya yanaşmayan; halk tarafından seçilmemesi sebebiyle halkın desteğine ihtiyaç duymadığı için herhangi bir siyasal sorumluluk üstlenmeyen; ‘vatana ihanet’ gibi uygulanması zor bir cezaî sorumluluğu haricinde görevinden alınmamasına karşın olağanüstü yetkileri olan bir cumhurbaşkanının varlığı” parlamenter sistemin paradoksal yönünün en belirgin hali olduğu gibi vesayetçi parlamentarizm kavramının da açık bir tezahürüdür. 2007 yılı değişiklikleri ile cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine yönelik düzenleme ve daha sonraki yıllarda başkanlık rejiminin gündeme gelmesi 1982 Anayasası ile getirilen bu düzenlemelerin yarattığı sorunların bir sonucu olarak görülebilir.

Tüm bu açıklamalar ve uygulamada karşılaşılan krizlerden anlaşılacağı üzere anayasanın 105. maddesi ile cumhurbaşkanının istisnaî olarak tek başına yapacağı işlemler haricinde karşı-imza kuralının benimsenmesi her ne kadar

¹⁴⁶ İngiltere’de devlet başkanının “başbakanı atama” haricinde tek başına kullanabileceği yetkisi bulunmamaktadır. Başbakanı atama yetkisini de kimin seçileceği konusundaki konvansiyona göre kullanabilmektedir.

cumhurbaşkanının sorumsuzluğu ilkesine uygun gibi gözükse de cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin belirtildiği 104. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde çelişkiye sebebiyet vermektedir. Zira gerek 104. maddede gerekse de 105. maddede cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemleri açıkça belirleyen bir düzenleme yapılmamış hatta hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacak şekilde cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerde yargı yolunun kapalı olduğu anayasal güvence altında alınmıştır. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi'nin verdiği içtihatlar ve literatürde cumhurbaşkanının yasama ve yargıya ilişkin yetkilerini tek başına kullanmasında (devletin başı olması yönüyle) bir tereddüt olmasa da yürütmeye ilişkin yetkilerini tek başına kullanmasında ihtilaf vardır. Zira herhangi bir siyasî sorumluluğu bulunmayan cumhurbaşkanının icraî ve idarî yetkilerine konu işlemleri tek başına kullanması, parlamenter sistemin özüne ve kamu hukukun temel prensiplerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesine aykırıdır. Bu noktada siyasal sorumluluğu bulunan başbakan ve ilgili bakanların ilgili icraî ve idarî nitelikteki işlemlerde söz sahibi olması önemli bir gerekliliktir. Parlamenter rejimin doğasına da uygun olan, temsilî ve sorumsuz nitelikteki cumhurbaşkanının yasama organına karşı sorumlu olan başbakanın iradesi yönünde şekillenmesi gerektiğidir. Aksi takdirde örneklerine yukarıda detaylıca değindiğimiz parlamenter rejimin tıkanması ve yürütmeye iki ayrı icraî makamın oluşmasının bir sonucu olarak sıklıkla siyasî krizler ortaya çıkacaktır.

SONUÇ

1982 Anayasası'nda yer verilen bürokratik denetim mekanizmaları seçilmiş iktidarın yürüteceği siyasetin alanını daralttığı gibi hareket serbestisini de oldukça kısıtlamıştır. Tarihsel süreçten gelen yürütmenin güçlendirilmesi düşüncesi ile 2017 değişiklikleri öncesinde özellikle cumhurbaşkanına verilen yetkiler, cumhurbaşkanlığı makamını sistem içerisinde icraî bir makam haline getirmiştir. Anayasanın 104. maddesi ile tanınan bu yetkiler, cumhurbaşkanını yürütme organıyla sınırlı kalmayacak şekilde devletin tüm organları üzerinde etkin bir konuma getirmiştir. 104. maddede geçen yetkilerin bir kısmı klasik parlamenter sistemde devlet başkanına tanınan yetkilerle paralel nitelikte olsa da genel bir değerlendirme yapıldığında bu yetkilerin yarı-başkanlık sisteminde devlet başkanına tanınan yetkilerden bile fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada özellikle cumhurbaşkanlığı makamı daha önceki anayasalara nazaran oldukça güçlendirilerek etkin bir vesayet makamı haline getirilmiştir. Cumhurbaşkanının yüksek yargı organlarına üye seçimi, YÖK başkan ve üyelerinin seçi-

miyle birlikte rektörlerin seçiminde de belirleyici yetkileri sebebiyle bu kurumlar cumhurbaşkanının görüşlerine benzer hareket edeceğinden ek vesayet organlarının da oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Anayasa'da yapılan birtakım değişikliklerle bu husus hafifletilse de 2017 değişiklikleri öncesinde sistem parlamenter sistemin formülasyonundan çok yarı-başkanlık vâfî bir sistem görünümünde olmuştur.

Parlamenter rejimin klasik anlayışında yatan “sembolik ve törensel yetkili devlet başkanının aynı zamanda sorumsuz olması” fikrine aykırı olarak yapılan düzenlemeler bir paradoksun doğmasına yol açmış; cumhurbaşkanı, yasama, yürütme ve yargı organlarının tümüne yönelik kapsamlı ve icraî sayılabilecek görevlerin yanında ilgili organlara dair geniş bir atama yetkisini elinde bulundurması sebebiyle sistem içerisinde etkin bir vesayet organı haline gelmiştir. Ülke siyasetinde ve yürütme organı içerisinde güçlü ve etkin statüde bir cumhurbaşkanının varlığı, sistem içerisinde cumhurbaşkanı nezdinde denge ve denetleme mekanizmasının doğmasına yol açmıştır. Oysa klasik parlamenter sistemlerde devlet başkanı siyasî iktidarın üzerinde icraî ve idarî nitelikte etkin bir güç olamayacağı gibi hükümetin kararlarına ilişkin siyasî yerindelik denetimi de yapamaz. Bir nevî noter veyahut hükümetin aldığı kararların mevsûkiyetinden sorumlu olan devlet başkanı aynı zamanda uygulanan politikalarda oluşabilecek ihtilaflarda uzlaşmaya dönük konsensüsün sağlanması için tavsiye ve telkin şeklinde çözüm önerileri vermek gibi tarafsız bir hakem rolünde olması beklenmektedir. Bu bağlamda klasik parlamenter sistemin beşiği İngiltere en güzel örnektir. Zira siyasî teamüller doğrultusunda devlet başkanı tamamen törensel nitelikte olduğu gibi aynı zamanda da sorumsuzdur. Bu sayede devlet başkanı siyasî yerindelik denetiminde bulunamamaktadır.

2017 değişiklikleri öncesinde benimsenen parlamenter rejimin sistematığı karşı-imza kuralı çerçevesinde cumhurbaşkanının sorumsuz olmasının yanı sıra yetkisiz olmasını öngörmektedir. Ancak anayasanın 104. Maddesi ile cumhurbaşkanına verilen yetkiler yarı-başkanlık sisteminden bile geniş sayılabilecek nitelikte olmasına karşılık 105. madde ile cumhurbaşkanının sorumsuz kılınması parlamentarizmin doğasına aykırı olmasının yanında kamu hukukun temel ilkelere olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesiyle de bağdaşmamaktadır. Cumhurbaşkanının siyasal sorumluluğuna konu icraî ve idarî yetkilerini kullanması ancak başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanmasıyla mümkün olması gerekirken (105. madde gerekçesinde belirtilmesine rağmen) 1982 Anayasası bu hükmü sarıh bir şekilde düzenlememiştir. Oysa 2017 değişiklikleri öncesinde cumhurbaşkanı görevine ilişkin iş ve eylemlerinde “vatana ihanet” haricinde

mutlak sorumsuzdur. “Vatana ihanet” suçlandırması ile bir cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğunun işletilebilmesi de usul yönüyle oldukça zor şartlara bağlanmıştır. Kamu hukukunun temel prensiplerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesiyle açıkça çelişen bu yönleri sebebiyle 1982 Anayasası, literatürde vesayetçi parlamentarizm olarak adlandırılmakla birlikte yarı-başkanlık sistemini anımsatan ve benzerine rastlanmayan bir model yaratmıştır. Kaldı ki yarı-başkanlık sisteminin beşiği Fransa’da cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçildiğinden meşrûiyeti haizdir. Yaptığı işlemlerde kısmen sorumluluğu bulunduğu varsayılan Fransa cumhurbaşkanına karşılık Türkiye’de mutlak sorumsuz bir cumhurbaşkanının olağanüstü yetkilerle donatılması kamu hukukunun temel prensiplerinden olan yetki ve sorumlulukta paralellik ilkesine aykırı olduğu gibi sistemin kilitlenmesi ve vesayetçi parlamentarizmin doğmasının da en önemli sebebidir.

KAYNAKÇA

- AKYILDIZ, Ali, "Demokratik Kurumların Araçsallaşması: Arabesk Demokrasi, Alaturka Başkanlık", *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, S. 51, ss. 831-843, 2013.
- ALDIKAÇTI, Orhan, *Modern Demokrasilerde ve Türkiye'de Devlet Başkanlığı*, Kor Müessesesi, İstanbul, 1960.
- ALİFENDİOĞLU, Yılmaz, "1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının Yürütme İçerisindeki Yeri, Seçimi ve Sorumsuzluğu, Yasama Dokunulmazlığı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 94, ss. 329-358, 2011.
- ALKAN, Haluk, *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*, 1. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, 2013.
- ARSEL, İlhan, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1964.
- ARSLAN, Rıza, *Demokratik Yönetim Sistemleri*, 1. Baskı, Dora Basım Yayın, Bursa, 2013.
- ATAR, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, 9. Baskı, Mimoza Basım, Yayım ve Dağıtım, Konya, 2014.
- ATATÜRE, Süha, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Yapısı, Onüç Koloniden Küresel Güce Amerika*, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2017.
- AYDIN, Suavi - TAŞKIN, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- BAŞGİL, Ali Fuat, *Esas Teşkilat Hukuku*, C. 1, İstanbul, 1960.
- BİLGİN, Murat, "Parlamenter Sistemin Doğduğu Ülke: İngiltere", *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem*, Ed: Havvana Y. Kaya, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No. 8, Ankara, 2015.
- BOYUNSUZ, Şule Özsoy, *Dünyada Başkanlık Sistemleri*, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2017.
- BROOM, Herbert, *A Selection of Legal Maxims*, T. & J. W. Johnson, Philadelphia, 1874.
- CANER, Zehra, "Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (30. Yıl Armağanı)*, C. 21, S. 1, 2013.
- CAREY, John M., "Presidential Versus Parliamentary Government", *Handbook of New Institutional Economics*, Ed: Mary M. Shirley, First Published, Netherlands, 2005.
- CHALMERS, Dalzell - ASQUITH, Cyril, *Outlines of Law, Sweet & Maxwell*, Limited, Londra, 1922.
- ÇAĞLAR, Bakır, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında 'Demokrasi'", *Anayasa Yargısı Sempozyumu*, Ankara, 1990.
- ÇAM, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, 10. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2011.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz, *Anayasa Notları*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1997.

- DEMİRHAN, Yılmaz - ADIGÜZEL, Özkan, "Türkiye'de Hükümet Sistemi Arayışlarına Halkın Bakışı: Diyarbakır Örneği", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 11, 177-212, 2016.
- DICEY, Albert Venn, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Macmillan, Londra, 1915.
- DÖNER, Ayhan, Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu, *Yeni Türkiye Dergisi Yeni Anayasa Özel Sayısı*, Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, S. 50, 2013.
- DUNBAY, Seda, "23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'da ki Yarı Başkanlık Sistemi", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, ss. 293-316, 2012.
- DUVERGER, Maurice, "A New Political System Model: Semi-Presidential Government", *Parliamentary Versus Presindetial Government*, Ed: Arend Lijphart, Oxford University Press, London, 1992.
- DUVERGER, Maurice, *Siyasal Rejimler, Çev: Teoman Tunçdoğan*, 1. Baskı, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1986.
- ERDEM, Kasım, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri*, 1. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2014.
- ERDOĞAN, Mustafa, "1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukukî Durumu", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara, 1982.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2017.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, 13. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.
- EROĞUL, Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*, 8. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2012.
- FEDAYİ, Cemal, "Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi", *Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, S. 51, ss. 679-691, 2013.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, "Başkanlık Sistemi Tartışmaları", *Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi*, Ankara, ss. 1-46, 2010.
- GÖZE, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Tıpkı 18. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, Ankara, 2020.
- GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 7. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2015.
- GÖZLER, Kemal, *Devlet Başkanları*, Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi, 2. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2016.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, **Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler**, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, **Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri" ve Türkiye**, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009.
- HEYWOOD, Andrew, **Siyaset, Çev: Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Hasan Yücel Başdemir**, 17. Baskı (4. Edisyondan Çeviri), Adres Yayınları, Ankara, 2017.
- İBA, Şeref, **Anayasamızla Yeniden Tanışalım**, 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2019.
- İPEK, Aydın, "Halk Tarafından Seçilen Güçlü Devlet Başkanına Doğru", **Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı**, S. 51, ss. 498-508, 2013.
- KAHRAMAN, Mehmet, "Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 9, S. 18, 2012.
- KAHRAMAN, Mehmet, "Fonksiyonları İtibariyle Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi Tartışmaları", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 19, ss. 149-166, 2007.
- KARATEPE, Şükrü, "Hükümet Sistemleri ve Türkiye", **Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı**, S. 51, 2013.
- KERSE, Ahmet, **Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanlığı**, Sümer Matbaası, İstanbul, 1973.
- KESKİNSOY, Ömer, **1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Statüsü ve Sorumluluğu**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2013.
- KILINÇ, Doğan, "Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 1, 2016.
- KUBALI, Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri - Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 1604, İstanbul, 1971.
- KUZU, Burhan, **Her Yönü ile Başkanlık Sistemi (Yeni Sistem Cumhurbaşkanlığı Modelimiz)**, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2017.
- LJPHART, Arend, "Democratic Quality in Stable Democracies", **Society, Symposium: Measuring Democracy**, C. 48, S. 1, 2011.
- LINZ, Juan J. - VALENZOLA, Arturo, "Presidential Or Parliamentary Democracy: Does it Make a Difference?" **The Failure of Presidential Democracy Comparative Perspectives**, C. 1, The Johns Hopkins University Press, London, ss. 3-87, 1994.
- MONTESQUIEU, L'esprit Des Lois XI, Chapter 6, "İngiltere'nin Esas Teşkilatı", Çev. Mukbil Özyörük, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, 1947.

- ÖZBUDUN, Ergun, "Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi", Milliyet Gazetesi, 15.12.2012, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/turk-usulune-gore-baskanlik-sistemi-1641997>, (13.12.2020).
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 2017 Değişikliklerine Göre Gözden Geçirilmiş 19. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.
- PARLA, Taha, **Türkiye'de Anayasalar Tarih, İdeoloji, Rejim, 1921-2016**, 6. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- POLATER, Yusuf Ziya, "Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Uyuzmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 4, ss. 133-175, 2014.
- ROSKIN, Michael G., **Çağdaş Devlet Sistemleri (Siyaset, Coğrafya, Kültür)**, Çev: Bahattin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara, 2009.
- SARTORI, Giovanni, "Neither Presidentialism Nor Parliamentarism", **The Failure of Presidential Democracy; Comparative Perspectives**, Ed: Juan Valenzuela Linz, C. 1, The John Hopkins University Press, London, 1994.
- SARTORI, Giovanni, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme**, Çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.
- SCHMITT, Carl, **Kanunilik ve Meşruiyet**, Çev: Mehmet Cemil Ozansü, 2. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2018.
- SCHMITT, Carl, **Parlamenter Demokrasinin Krizi**, Çev: A. Emre Zeybekoğlu, 4. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2017.
- SEZGİNER, Murat, **Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.
- STEPHAN, Alfred - SKACH, Cindy, "Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarianism Versus Presidentialism", **World Politics**, C. 46, S. 1, 1993.
- ŞAHİN, Engin, "1982 Anayasasının Hazırlanış Sürecinde Başkanlık Sistemi Tartışmaları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 4, ss. 43-67, 2015.
- ŞAHİN, İdris, "Vesayet Sistemi Çökerken Başkanlık Sistemi", **Yeni Türkiye Başkanlık Sistemi Özel Sayısı**, S. 51, ss. 118-119, 2013.
- ŞENCAN, Hüdaî, "Çatışmacı Parlamenterizmden Melez Bir Çözüme: Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi", **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı-Başkanlık Sistemi Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri**, Ed: Havvana Yapıcı Kaya, 1. Baskı, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 27-98, 2014.
- TANÖR, Bülent - YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Tıpkı 18. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2019.

- TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, 32. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve İlaveli 19. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2015.
- TOCQUEVILLE, Alexis De, *Amerika'da Demokrasi, Çev: Seçkin Sertdemir Özdemir*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Sulhi Garan Matbaası Yayınları, İstanbul, 1969.
- TURHAN, Mehmet, *Hükümet Sistemleri*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- YAVUZ, K. Haluk, *Türkiye'de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000.
- YAZICI, Serap, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- YAZICI, Serap, *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012.
- YÜCEL, Bülent, "Devlet Başkanı Sorumsuzluğunun Hükümet Sistemine Yansımaları ve Türkiye Uygulaması", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı*, S. 3, 2016.
- YÜCEL, Bülent, *Parlamentar Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
- "1982 Tarihli (2709 Sayılı Kanunun Orijinal Hali) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709-19821018.pdf>, (12.01.2021).
- "Constitutional Monarchy", <https://monarchist.org.uk/the-constitution.html>, (07.12.2020).
- "Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 'Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı'nda Yaptıkları Konuşma", <https://www.tccb.gov.tr/konusmalari-ahmet-necdet-sezer/1721/7474/cumhurbaskani-ahmet-necdet-sezerin-uluslararasi-anayasa-hukuku-kurultayinda-yaptiklari-konusma>, (28.02.2021).
- "Cumhurbaşkanlarımızın Anayasa Mahkemesi'nde Açmış Olduğu İptal Davalarını Gösterir Çizelge (1962 - 2018)", https://www.anayasa.gov.tr/media/5024/cumhurbaskanlarinca_2018.doc, (05.03.2021).
- "Sezer'in veto rekoru: 61", <https://www.memurlar.net/haber/59416/sezer-in-veto-rekoru-61.html>, (03.03.2021).
- "Veto rekoru Sezer'de", <https://www.yenisafak.com/politika/veto-rekoru-sezerde-22621>, (11.02.2021).